

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**GOSPODARSKI KRIMINAL
IN PREPREČEVALNA VLOGA
RAČUNOVODSTVA IN REVIZIJE**

Ljubljana, marec 2002

DUŠA MARJETIČ

IZJAVA

Študentka Duša Marjetič izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Marka Hočevarja in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

Uvod	1
1. Definicija gospodarskega kriminala	2
1.1. Razvoj podjetništva in prevzem odgovornosti	4
1.2. Značilnosti gospodarskega kriminala	6
1.3. Kaj pripelje do gospodarskega kriminala	9
2. Gospodarski kriminal v Sloveniji	12
2.1. Oblike in predvidene zakonske kazni	12
2.1.1. Ustvarjanje monopolnega položaja	13
2.1.2. Goljufije v zvezi s stečaji	14
2.1.3. Oškodovanje upnikov	14
2.1.4. Preslepitev pri pridobitvi posojila ali ugodnosti, preslepitev pri poslovanju z vrednostnimi papirji in preslepitev kupcev	15
2.1.5. Neupravičena uporaba tuje firme, vzorca ali modela ali tujega izuma	16
2.1.6. Ponareditev ali uničenje poslovnih listin	16
2.1.7. Izdaja in neupravičena pridobitev poslovne tajnosti	17
2.1.8. Vdor v računalniški sistem	18
2.1.9. Zloraba notranjih informacij, položaja, pravic in poneverbe	19
2.1.10. Neupravičena uporaba, neupravičeno sprejemanje in dajanje daril	20
2.1.11. Ponarejanje denarja, ponarejanje in uporaba ponarejenih vrednotnic, izdelava, pridobitev in odtujitev pripomočkov za ponarejanje	20
2.1.12. Pranje denarja	22
2.1.13. Izdaja nekritega čeka in zloraba bančne ali kreditne kartice	24
2.1.14. Davčna zatajitev	25
2.1.15. Tihotapstvo	26
2.1.16. Nepravilno ravnanje z okoljem	26
2.2. Statistika gospodarskega kriminala	27
3. Preprečevalna vloga računovodstva in revizije	29
3.1. Računovodstvo	29
3.2. Revidiranje	30
3.2.1. Zunanje revidiranje	31
3.2.2. Notranje revidiranje	33
3.2.3. Državno revidiranje	34
3.3. Omejevanje gospodarskega kriminala	36
3.3.1. Kako deluje preprečevanje kriminala?	36
Sklep	38
Literatura	39
Viri	40

UVOD

Gospodarski kriminal je skupaj s kaznivimi dejanji zoper premoženja (tatvine, ropi, goljufije, organizirani kriminal in požigi) najpogostejša oblika kriminala. V nekaterih razvitih državah, na primer v Združenih državah Amerike (ZDA), predstavlja kar devetdeset odstotkov celotnega kriminala. S svojo pojavnostjo povzroča posameznikom, podjetjem in državi vsako leto ogromno finančno škodo, pri tem moramo upoštevati, da indirektnih stroškov pogosto ne moremo izmeriti samo z denarjem. Tovrstna kazniva dejanja vzbujajo pri ljudeh strah in odtujenost, dvigujejo zavarovalne premije in davke, in povzročajo rast nezaupanja v gospodarstvo in državo.

Diplomsko delo sem razdelila na tri dele. V prvem poglavju bom predstavila različne definicije gospodarskega kriminala, s tem pa tudi glavne značilnosti te vrste kriminala. Poleg tega se bom na kratko sprehodila skozi zgodovino gospodarskega kriminala in njegovega preprečevanja. Drugo poglavje bom namenila natančnemu opisu slovenske zakonodaje, ki ureja področje preprečevanja gospodarskega kriminala. Podrobneje bom predstavila vrste gospodarskega kriminala, ki jih najdemo v našem prostoru. V tretjem poglavju pa se bom osredotočila na vlogo računovodstva in revizije pri preprečevanju gospodarskega kriminala.

V tem diplomskem delu bom raziskala gospodarski kriminal in tovrstna kazniva dejanja, kot jih klasificira Kazenski zakonik Republike Slovenije. Hkrati pa želim opozoriti tudi na ostala 'kazniva' dejanja, ki povzročajo škodo gospodarstvu in jih v Sloveniji obravnavajo drugi zakoni.

Bralca želim seznaniti z osnovnimi značilnostmi gospodarskega kriminala. Poskušala bom odgovoriti na vprašanja, kaj lahko podjetje zahteva od svoje finančne in računovodske službe ter notranje revizije in kaj lahko pričakuje, da bo država storila za preprečevanje gospodarskega kriminala.

DEFINICIJA GOSPODARSKEGA KRIMINALA

»Gospodarski kriminal je kriminalno dejanje storjeno s strani osebe iz višjih družbenih razredov, ki uživa visok ugled v družbi, tekom opravljanja svojih dolžnosti na delovnem mestu.«

Edwin H. Sutherland (1983, str. 7)

Prve definicije gospodarskega kriminala kot tako imenovanega 'kriminala belih srajc' (white-collar crime), ki so se pojavile v 40-ih letih 20. stoletja v ZDA, so spremenile stereotipno predstavo o kriminalu, za katerega je do tedaj veljalo, da označuje predvsem nelegalno početje nižjih družbenih razredov. Sutherland je svojo tezo zagovarjal s preprostim dejstvom, da se kriminalno početje med družbenimi razredi razlikuje predvsem v implementaciji zakonov proti posameznemu sloju ljudi. Kriminalna dejavnost uglednih ljudi ostane velikokrat neodkrita. V kolikor pa se jo odkrije, se je sodno ne preganja, v redkih primerih sodnega pregona pa pri večini pride do oprostitve storilca.

Sutherland je trdil, da število obsojenih kaznivih dejanj na področju gospodarskega kriminala še zdaleč ne dosega realnega števila. Pri tem se je zavedal, da bodo tako imenovana 'pravila igre' po katerih se ravna poslovni svet, pripeljala do konfliktov pri postavljanju mej dovoljenega in legalnega početja. Kajti poslovnež se lahko znajde v precepu med zakonodajo, ki jo mora spoštovati, in med konkurenco, katere metodam se mora prilagoditi, če želi ostati v igri in se obdržati na trgu.

Koncept kriminala belih ovratnikov, kot tudi obseg delovne sile belih ovratnikov, sta bila v zadnjih 50-ih letih podvržena bliskovitemu gospodarskemu razvoju in družbenim spremembam, kar je privedlo do zahteve po njegovi razširitvi in po novi širši definiciji.

Že na začetku je potrebno opozoriti, da za kriminalna dejanja ne štejemo samo tista, ki se jih javno preganja v okviru sodišč. Zaradi same narave gospodarskega kriminala in družbenega položaja ljudi, ki so vanj vpleteni, se večino primerov tovrstnih kriminalnih dejanj ne obravnava na sodiščih. Sem lahko štejemo predvsem različne oblike podkupnin v poslovnem svetu in na področju političnega udejstvovanja.

Raziskovanje gospodarskega kriminala vsebuje več teoretičnih in empiričnih zaključkov, na podlagi katerih lahko navedemo nekaj osnovnih značilnosti:

- Gospodarska kriminalna dejanja so značilna za vse družbene sloje.

-
- Kriminalna dejanja s področja gospodarstva se v svoji naravi in posledicah razlikujejo od ostalih kriminalnih dejanj. Razlike so tudi v samem pristopu k reševanju gospodarskega kriminala.
 - Z razširitvijo oznake kriminal tudi na dejanja, ki se sodno ne preganjajo, nas hitro zanese na področje relativnega in moralnega, ki lahko pripelje stvari celo tako daleč, da postane sporno, kdo lahko pravično razsodi.

Med slovenskimi avtorji, ki se ukvarjajo z vprašanjem gospodarskega kriminala, lahko navedemo prof. dr. Janeza Pečarja, ki gospodarski kriminal opredeljuje kot »*moralno-etično, poklicno deviantno in kriminalno vedenje posameznikov iz določenih, navadno višjih plasti družbe, ki v razgibanem družbeno-gospodarskem življenju opravljajo dejanja, ki pogosto pomenijo zvižno in protipravno prilaščanje raznih dobrin in vrednosti*« (Pečar, 1973, str. 25). Po Pečarjevem mnenju, sta njegovi ključni sestavini gospodarska dejavnost in ogrožanje interesov države oziroma družbe in posameznikov.

Pomemben prispevek k pojasnjevanju gospodarskega kriminala je dal Gary Green, ko je uvedel izraz *occupational crime*, s katerim je označil »*vsako kaznivo dejanje, ki je bilo storjeno zaradi možnosti, ki se je ustvarila na delovnem mestu, drugače legalnega poslovanja organizacije*« (Green, 1997, str. 15). Green je gospodarski kriminal nadalje razdelil v štiri podskupine:

1. *Organizacijski gospodarski kriminal* (organizational occupational crime).
V to skupino sodijo podjetja, ki sicer opravljajo legalni posel, glavni dobiček pa jim prinaša kršenje zakonodaje. Sem se umešča tudi gospodarski kriminal označen z angleškim izrazom kot corporate crime.
2. *Gospodarski kriminal stroke* (professional occupational crime).
Vključuje protizakonito ravnanje posameznikov, kot so odvetniki, zdravniki, psihologi in učitelji. Do kaznivih dejanj prihaja zaradi narave poklica.
3. *Gospodarski kriminal položaja* (state-authority occupational crime).
Sem se uvršča širok obseg kaznivih dejanj, ki izvirajo iz pravnega položaja posameznika. V osnovi bi za to skupino lahko rekli, da izkorišča javno zaupanje.
4. *Individualni gospodarski kriminal* (individual occupational crime).
Sem lahko uvrstimo vse kršitelje, ki ne sodijo v nobeno izmed zgornjih treh skupin. Sem sodijo tako delavci, ki v podjetju ukradejo del inventarja, kot tudi posamezniki, ki oddajo namerno napačno izpolnjeno davčno prijavo.

Za Greenovo teorijo lahko trdimo, da pokriva zelo širok spekter kriminala, ki ne izvira v celoti samo iz gospodarstva in ki ne obravnava samo kazniva dejanja, zagrešena s strani višjih družbenih razredov. S svojo teorijo Green učinkovito nadgrajuje prvotni koncept kriminala belih ovratnikov in nam ponuja njegovo moderno alternativo.

V diplomskem delu se bom osredotočila na R. C. Kramarjevo definicijo gospodarskega kriminala, ki to kriminalno dejavnost označuje kot *»povzročitev kaznivega dejanja (opustitev ali pooblastitev), ki je rezultat zavestne in namerne odločitve ali malomarnosti tistih oseb, ki zasedajo vodstvena mesta znotraj organizacije (npr. managerji, direktorji). Na tovrstne odločitve vpliva organizacijska struktura s svojimi cilji (prvenstveno doseganje dobička), standardnimi procedurami in kulturnimi normami. Odločitve so sprejete z namenom povečati skupno korist celotne organizacije«* (Kramar, 1984, str. 18).

V nadaljevanju besedila bom slovenski izraz gospodarski kriminal uporabila v pomenu angleškega izraza 'corporate crime', ki obsega kazniva dejanja od fiksiranja cen do namernega trženja izdelkov. Ta kazniva dejanja predstavljajo potencialno nevarnost za kupca. Beseda bo tekla predvsem o obnašanju posameznika, pri tem pa bom upoštevala dejstvo, da gospodarski kriminal pospešujeta in nagrajujeta tako kultura organizacije in njena organizacijska struktura kot tudi gospodarska in politična urejenost države.

1.1. RAZVOJ PODJETNIŠTVA IN PREVZEM ODGOVORNOSTI

»Korporacija – briljantna iznajdba za doseganje individualnega dobička brez osebne odgovornosti« (Slapper, Tombs, 1999, str. 22).

Zgodovinsko gledano se je gospodarski kriminal razširil sredi 19. stoletja z razvojem, rastjo in posledično s širitvijo vpliva in moči posameznih podjetij. Ob tem se moramo zavedati, da korenine gospodarskega kriminala segajo daleč nazaj v preteklost.

V tako imenovanih primitivnih družbah so bile sankcije kolektivne. V mnogih družbah so za ohranitev obstoječega sistema in reda uporabljali kazni nad celotno posamezno skupino ljudi. Kaznivo dejanje, storjeno na individualni ravni, je izzvalo reakcijo s strani celotne skupnosti.

Z razvojem fevdalnega gospodarstva so kazni prešle na individualno raven. Medtem ko so se pričeli razvijati in postavljati družbeno-ekonomski odnosi in strukture, se je začel formalizirati tudi sistem porajajočega kriminalnega sodstva.

V poznem srednjem veku je moč fevdalne gospode začela upadati, k čemur je pripomogel razvoj mest in mestnih okrožij. V mestih se je do konca 14. stoletja razširil koncept osebne lastnine, ki je posamezniku pripisoval pravice in dolžnosti, različne od pravic in dolžnosti ostalih oseb. Mestom so bile dodeljene določene pravice in svoboščine, med katere sta sodila tudi obdavčevanje meščanov in prodaja franšiz. Istočasno pa so bile mestom npr. tudi dolžnosti, najpogosteje v obliki posebnega davka, ki so ga morala plačevati vladarju.

Pozno fevdalna Evropa je v razvoju ladjedelništva videla priložnost za razcvet trgovine. Ladje, grajene za raziskovalne ekspedicije in trgovanje, so postajale vedno večje, hitrejše in s tem dobičkonosnejše. Hkrati je postajalo vedno težje zbrati zadostna sredstva za financiranje posamezne odprave. V tem času se je razživila tudi piratska dejavnost, kar je še povečalo

nevarnosti posameznih plovb. Trgovci so se bili primorani podati v skupna vlaganja, ki so s časom prerasla v eno izmed običajnih poslovnih praks. To je čas, ko lahko zasledimo nastajanje prvih delniških družb.

Za razumevanje zgodovinskega razvoja gospodarskega kriminala si moramo поблиže pogledati razvoj gospodarstva v anglo-ameriškem svetu. Prav v Združenih državah Amerike so se v začetku 20. stoletja pojavili prvi poskusi njegovega definiranja in vzpostavljanja učinkovitega kriminalnega prava, ki bi uspešno obravnavalo in reševalo primere tudi s področja gospodarskega kriminala.

Anglija je v 16. stoletju trgovcem dovoljevala obliko poslovnega sodelovanja, ki jim je omogočala skupna vlaganja. Sprva le na nivoju partnerstva, kjer je s pravnega vidika vsak član združenja še vedno nastopal kot posameznik. S časom, ko so skupna vlaganja naraščala, so se člani začeli združevati v delniške družbe, ki so bile v začetku ustanovljene z namenom izvedbe posameznih poslov, kasneje pa kot stalna oblika poslovanja. Že od samega začetka so mestne oblasti uporabljale trgovska podjetja za širitev svojega političnega vpliva in gospodarskega razvoja v ameriških kolonijah. Trgovskim podjetjem (med njimi lahko omenimo The South Sea) so bile na podlagi Kraljeve listine (Royal Charter) dodeljene pravice, da v kolonijah zastopajo angleške oblasti (med drugim tudi pobiranje davkov), vse dokler matična država ne bi uradno vzpostavila angleške kolonialne oblasti. S preferenčnim obravnavanjem ameriških kolonij so trgovska podjetja podprla njihov individualni razvoj in politično osamosvojitvev. Z rastjo poslovanja in moči organizacij so širila svoj vpliv tudi na političnem področju.

Na začetni stopnji razvoja korporacij so bile le te pionirji na področju razvijanja novih oblik trgovanja in bilo je v interesu vlade, da podpira njihov razvoj in delovanje. Tovrstni simbiotski odnosi so se nadaljevali tudi v 19. stoletju, ko je hiter razvoj industrijske proizvodnje omogočil velike akumulacije denarja in premoženja ter s tem skokovito rast številnih podjetij in tako zagotovil gospodarsko rast in razvoj države. To je obdobje nastajanja velikih kapitalskih družb, razširitve svetovne trgovine in močnega povečanja prebivalstva.

V tem času lahko zasledimo naraščajoče število tožb proti posameznim gospodarskim družbam, v katerih so delavci zahtevali odškodnino od delodajalca za najrazličnejše, velikokrat zelo krute poškodbe, do katerih je prihajalo med delom. Smrtni primeri in resne poškodbe, ki so jih delavci utrpeli med delom, so postale stalnica v velikih gospodarskih panogah, še posebej pri gradnji železnic. V tem času so oblasti sprejele razne zakone, ki bi preprečevali kakršnokoli pravno podlago tovrstnim tožbam. Med strožjimi zakoni lahko omenimo:

- 'Volenti non fit injuria' – posameznik izgubi pravico do odškodnine, v kolikor bi prišlo do poškodbe pri delu, saj je s sprejetjem dela prostovoljno sprejel tudi nevarnost poškodbe.
- Lastna malomarnost – po tem načelu je vse do leta 1945 veljalo, da poškodovani delavec ali katerikoli drugi tožnik ni upravičen do odškodnine, v kolikor je sam pripomogel k nastanku poškodbe tudi z najmanjšo nepazljivostjo.

-
- Krivda sodelavca – delavec ni upravičen do odškodnine, v kolikor je do poškodbe prišlo zaradi krivde sodelavca.

Kot vidimo, se je v tem času pravni sistem razvijal predvsem v smer zagotavljanja podpore in zaščite podjetjem. Večji del začetnega razvoja kriminalnega prava na področju gospodarskega kriminala so se le-ta nahajala izven njegovega dosega, saj »niso imela duše, ki bi jo lahko obsodil, in telesa, ki bi ga lahko kaznoval« (izjava pripisana Lordu Thurlowu, 1969) (Slapper, Tombs, 1999, str. 34). Kazenski postopek je bil v začetku lahko sprožen samo proti posameznikom, zaposlenim v podjetju, in ne dejansko proti podjetju, saj so menili, da podjetje ne more biti odgovorna za kaznivo dejanje, ker fizično ne obstaja, zato ne more misliti ali ukrepati.

Za potrebe kazenskega prava mora organizacija nastopati kot oseba, kar pomeni, da jo lahko osumijo, tožijo, ji sodijo in jo tudi obsodijo. Danes veljajo vsa podjetja s pravnega vidika za enote, ki so sposobne zagrešiti kriminalno dejanje. Podjetja se vsakodnevno pojavljajo v medijih kot osebno odgovorna za kriminalna dejanja povezana s prevarami, onesnaževanjem, lažmi, korupcijo in dejanji zoper zdravje in varnost posameznikov.

1.2. ZNAČILNOSTI GOSPODARSKEGA KRIMINALA

Gospodarski kriminal lahko delimo na individualni in organizirani. Za **individualne** storilce je značilno, da delujejo sami. Primer takšnega storilca je obrtnik, ki opravljeno storitev preveč zaračuna, in presežek pospravi v svoj žep. Primer bolj prefinjenega storilca je zdravnik ali odvetnik, ki z navedbo lažnih zdravstvenih izvidov skuša ogoljufati zavarovalnico za odškodnino. O **organiziranem** gospodarskem kriminalu pa lahko govorimo takrat, ko organizacija preko svojega vodstva in ostalih zaposlenih stori kaznivo dejanje napram tistim izven organizacije (kupcem, dobaviteljem, konkurentom ali državi). Kot primer lahko navedemo izogibanje plačila davkov, negospodarno upravljanje s premoženjem organizacije, podkupovanje državnih uslužbencev, razne investicijske prevare in goljufije z vrednostnimi papirji.

Večina gospodarskega kriminala se zgodi v sklopu legalnih organizacij, seveda pa ne gre zanemariti organizacij, katerih osnovni namen je goljufanje kupcev, zavarovalnic ali države preko na primer prodaje lažnih turističnih aranžmajev, goljufij z vrednostnimi papirji, organiziranja denarnih verig ter piramidno zasnovanih prodaj in podobno.

Eden ključnih sestavnih delov v kriminologiji in pravu je gotovo element **žrtve** oziroma **oškodovanca**, za katerega je bistvenega pomena odkrivanje nezabeleženega kriminala. Za večino oblik gospodarskega kriminala velja, da se od večine primerov običajnega kriminala razlikujejo predvsem v odnosu med žrtvijo in storilcem. V primerih gospodarskega kriminala pogosto obstajajo velike prostorske in časovne razdalje med povzročiteljem in žrtvijo kriminalnega dejanja, za kar obstaja več razlogov, iz katerih lahko pridemo do naslednjih zaključkov:

-
1. Veliko žrtev gospodarskega kriminala se večinoma *ne zaveda svojega statusa* ali pa povzročeno škodo preprosto pripiše spletu okoliščin in nesrečnemu naključju.
 2. Če se žrtev zaveda, da ji je bila povzročena škoda, pa *svojega primera pogosto ne more dokazati oziroma povzročitelja sodno preganjati.*

Klasični primer gospodarskega kriminala, v katerem pride do zgoraj navedenih težav, je ekološko onesnaževanje. Če se pri posamezniku – kot posledica onesnaževanja okolja, ki ga je povzročilo podjetje z opravljanjem svoje dejavnosti – razvijejo določeni bolezenski znaki (težave z dihanjem, glavoboli, rak, ipd.), mora svoje obtožbe tudi dokazati. To pa je v večini primerov dolgotrajen in drag proces. Poleg tega moramo upoštevati tudi:

3. *kredibilnost žrtve in storilca.* Kajti položaj v družbi, bogastvo in politična moč posameznika pogosto dajeta njegovi izjavi večjo verodostojnost kot preprosta resnica.

Ker gospodarski kriminal lahko zajame zelo širok krog žrtev, je škoda, ki jo povzroča stokrat večja od škode, povzročene z nasiljem in kriminalom nad premoženjem. To trditev lahko opravičimo tudi z razlago, da le majhen delež ljudi bo ali pa so že postali žrtev nasilja, ampak skoraj vsi smo vedno znova 'žrtve' visokih cen, visokih obrestnih mer na kreditne kartice, pretiranih zavarovalnih premij in davkov, na višino katerih posredno vplivajo tudi številne oblike gospodarskega kriminala. Na drugi strani pa je zanimivo, da so podjetja pogosto nezainteresirana za preganjanje kradljivih uslužbencev. The Association of Certified Fraud Examiners je v letu 1999 v ZDA izvedla raziskavo, ki je pokazala, da kar 84 odstotkov podjetij ne poseže po nobenem pravnem instrumentu, s katerim bi dobila nazaj denar, ki so ga ukradli zaposleni. Med tistimi, ki tožijo svoje zaposlene, pa tožbo dobi le vsak tretji (Cassel, Bernstein, 2000, str. 259).

Seveda je potrebno dejstvo 'nevidnosti' gospodarskega kriminala iskati tudi v drugih dejavnikih. Kompleksnost posameznega primera lahko pripišemo pravnim procesom kot tudi naravi in teži posameznega dokaza, ki obravnava potencialno kriminalno dejanje.

Na drugi strani moramo zato predstaviti tudi glavne karakteristike **storilcev** gospodarskega kriminala, ki izkoriščajo pasivnost in anonimnost žrtev. Za storilce je značilno, da se pojavljajo kot posamezniki ali skupinsko oziroma kolektivno – kot predstavniki (vodstvo) podjetja. Po Tiedemannovi kategorizaciji lahko storilce gospodarskega kriminala razvrstimo v tri osnovne skupine (Dvoršek, 2000, str. 146):

1. *poklicni storilci*, ki izkoriščajo kriminalne sposobnosti v najrazličnejših vejah podjetništva;
2. *situacijsko motivirani storilci*, ki izvršujejo kazniva dejanja iz gospodarske nuje, da bi preživel na prostem trgu;
3. *storilci, ki izkoriščajo priložnost*, da znotraj legalnih oblik poslovanja nemoralno poslujejo, da bi si na lahek način povečali dobičke.

Čeprav ni nobenega dvoma, da je gospodarski kriminal kompleksen v svojih vzrokih, bi bilo nespametno pretiravati v povečevanju njegove nedotakljivosti. Zahtevnost pravnega in

tehnološkega vidika posameznega primera gospodarskega kriminala je velikokrat potrebno iskati v:

- *previdno sestavljenem in pravno zaščitenem imidžu korporacije*, za katerim se skriva organizacijska struktura odločanja in odgovornosti, ki večini ljudem ostane skrita in povzroča pravno zmedo;
- *problemu namernosti povzročitve kriminalnega dejanja*. Kar lahko daje videz napačne odločitve, kot posledice neustrezne organizacijske strukture, se lahko izkaže za namerno povzročitev kriminalnega dejanja. Gospodarski kriminal je pogosto dobro skrit znotraj kompleksnosti posameznega posla, kar lahko privede do tega, da razlika med kriminalnim dejanjem in običajnim poslom dostikrat leži zgolj v nameri, ki pa jo je zaradi njene subjektivnosti težko dokazati.

Nedavno izvedene ameriške raziskave so pokazale, da je odstotek žensk, aretiranih zaradi kaznivih dejanj zoper gospodarstvo, v zadnjih 40-ih letih krepko narasel, in sicer z okoli 15-ih odstotkov v 60-ih letih 20. stoletja na približno 43 odstotkov na koncu 90-ih let. Kriminologi verjamejo, da sta do te spremembe privedli dejstvi (Cassel, Bernstein, 2000, str. 265):

- da ženske zaslužijo manj kot moški, in
- da več žensk kot moških upravlja s finančnimi sredstvi podjetja, kar jim omogoča lažji dostop do denarja podjetja.

Poleg tega obstaja veliko večja verjetnost, da bo podjetje za delo tajnice, blagajničarke ali računovodje najelo ženske, ki bodo na teh delovnih mestih imele dostop do in kontrolo nad financami podjetja, delale pa bodo ločeno od ostalih delavcev (Locy, 1998, str. 12-13). Hkrati pa obstaja večja verjetnost, da bo organizacija na delovno mesto managerja zaposlila moškega, ki bo imel dostop do večjih vsot denarja podjetja in bo zato imel možnost, da ukrade več denarja, kot ga lahko ženske. To so potrdile tudi že omenjene raziskave The Association of Certified fraud Examiners, ki so pokazale, da so izgube, ki jih s ponarejanjem povzročijo managerji in vodstveni delavci, 16-krat večje kot izgube, povzročene s strani nevodstvenih kadrov, in 4-krat večje pri moških prestopnikih kot pri ženskah (Cassel, Bernstein, 2000, str. 259).

Trend rasti nepoštenosti v poslovnem svetu zahteva vedno večji napor za preprečevanje in odpravljanje nesprejemljivih dejanj. Gre za dejanja posameznikov ali skupin, ki svoje delo sprva opravljajo pošteno in prevare ne načrtujejo, kasneje pa iz različnih vzrokov storijo kaznivo dejanje. Sem lahko uvrstimo tudi tiste posameznike, ki prevaro naredijo iz lahkomišelnega ravnanja, torej ne zavestno. Zato je potrebno nenehno odpravljati vzroke in vzpostavljati nove mehanizme za krepitev poštenja pri delu in vedenja poslovnih ljudi. Poleg tega je v poslovni svet potrebno vpeljati učinkovit pravni in nadzorni sistem ter visoko raven spoštovanja strokovnih in poklicno-etičnih pravil.

1.3. KAJ PRIPELJE DO GOSPODARSKEGA KRIMINALA

Za razumevanje razlogov, ki privedejo posameznika do gospodarskega kriminala, je potrebno upoštevati (Shover, Bryant, 1993, str. 141-176):

- storilčeve osebne karakteristike,
- zgodovino njegovega razvoja,
- socialno okolje, iz katerega prihaja,
- prestopnikov finančni položaj in
- situacijo, v kateri je bilo dejanje storjeno.

V osnovi naj bi prevladovala **dva tipa gospodarskih kriminalcev** (Benson, Moore, 1992, str. 251-272):

- *Osebe, ki se gospodarskega kriminala lotijo preprosto zaradi denarja.*
Značilnost individualnega gospodarskega kriminala, katerega glavni in velikokrat edini namen je priti do denarja je da se ga lotevajo posamezniki, ki so:
 - obubožani in živijo v pomanjkanju ali
 - živijo preko svojih finančnih zmožnosti.
- *Osebe, ki si s tovrstnimi kaznivimi dejanji želijo potešiti lastne egoistične potrebe po moči, kontroli in vplivnosti.*

Osnovna vzgiba za gospodarski kriminal sta pretežno koristoljubje in pridobitništvo. Razlogi zanj pa se nahajajo v podjetjih in zunaj njih. **Notranji razlogi** so:

- *motivacijski razlogi*, kamor uvrščamo:
 - moralo posameznika in njegovo nagnjenost k prevaram (neuspehi, nepriljubljenost, osebne zamere),
 - nizko zavest odgovornih uslužbencev (neetičnost poslovodij, organizacijski nered in neučinkovitost notranjega nadzornega sistema, utaje davkov in carin, finančna nedisciplina) in
 - rutino dejavnosti.
- *situacijski razlogi*, ki jih predstavljajo razne priložnosti za prevare, ki jih določajo riziko razkritja storilca, koristi od izvršitve in delovno okolje (dostop do računovodskih in drugih evidenc, računalniških rešitev ter denarnih in blagovnih sredstev).

Podjetja se vse preveč naslanjajo na državne nadzorne mehanizme, ki nimajo pregleda nad vsemi potencialnimi priložnostmi po posameznih področjih gospodarske dejavnosti, ki bi jih bilo potrebno nadzorovati. To s pridom izkoriščajo goljufi v podjetjih. Računalniška tehnologija je izpodrinila prejšnjo medfazno kontrolo, kar še dodatno zmanjšuje možnost, da bodo goljufi odkriti. Slabosti v temeljni kontroli se nanašajo tudi na površno preverjanje (goljufivih) poslovnih partnerjev. Posledica tega je, da največkrat odkrijejo goljufe v podjetjih zgolj po naključju.

Zunanje razloge za gospodarski kriminal pa najdemo v:

- slabem socialnem položaju ljudi in v njihovi borbi za preživetje,
- novih moralnih vrednotah,
- nestanovitnem in neučinkovitem družbenem nadzoru in terorizmu,
- javnih medijih, ki tudi ustvarjajo pogoje za razširitev nepravilnih dejanj, saj vzpodbujajo pri ljudeh nove potrebe in želje, ki jih le-ti ne morejo v celoti uresničiti na pošten način.

Sodobni gospodarski kriminal je spremljevalec visoke razvite in potrošniške družbe. Njegovi vzroki so v:

- intenzivnih poslovnih odnosih po svetu,
- obsežnih finančnih transakcijah,
- nepreglednih poslovnih dogodkih,
- avtonomni in množični obravnavi podatkov in
- omejitvah pri povezovanju med policijo in pravosodjem v mednarodnih preiskavah.

Posamezni predstavnik gospodarskega kriminala, ki goljufa in krade od lastnikov podjetij, države in državljanov, ima za svoja kriminalna dejanja precej podobne razloge kot na primer ulični ropar. Čeprav po večini gospodarski zločinci niso revni in imajo določen statusni položaj, so po karakterju impulzivni, neracionalni in trpijo za pomanjkanjem samokontrole. Občutijo malo ali nič sočustvovanja do ljudi, ki jim s svojim početjem škodujejo, in so brez spoštovanja do zakonodaje. Od kriminalnega početja bi jih odvrgla edino grožnja kazni, zato v primerih, ko je verjetnost le-te majhna, ne spoštujejo zakonov. Lahko bi celo trdili, da je edina razlika med njimi in uličnimi tatovi v tem, da jim položaj na delovnem mestu omogoča lažji dostop in več priložnosti za kriminalne aktivnosti, kot slednjim.

Howard E. Williams je ugotovil, da se storilci odločijo za goljufijo, če so izpolnjeni trije pogoji (Williams, 1997, str. 22):

1. Potencialni storilec odkrije možnost prisvojitve v prepričanju, da samo on pozna to možnost.
2. Potencialni storilec verjame, da bo zloraba zaupanja ostala skrita.
3. Potencialni storilec si za dejanje v naprej izoblikuje ustrezno racionalno pozo.

Storilci gospodarskega kriminala pa so lahko tudi celotne organizacije. To so organizacije, ki organizirani gospodarski kriminal uporabljajo kot sredstvo za zagotovitev svojega gospodarskega položaja proti konkurentom. V svetu se je pokazalo, da bolj ko država zaostruje zakonodajo, višja je rast gospodarskega kriminala. Podjetja v grobem lahko delimo na (Shover, Bryant, 1993, str. 141-176):

- prisilno kriminalna (criminal-coercive), ki dobesedno silijo svoje zaposlene v kriminalno početje, in
- pogojno kriminalna (criminal-facilitative), ker ustvarjajo pogoje, ki lahko pospešujejo gospodarski kriminal.

Ponekod bi šli lahko celo tako daleč, da bi za določene panoge lahko trdili, da so zasnovane tako, da spodbujajo razvoj kriminalne dejavnosti, še posebej to velja za tiste, v katerih vlada močna konkurenca. Kot skupne značilnosti podjetij, v katerih prihaja do kaznivih dejanj zoper gospodarstvo, lahko navedemo:

- podjetniško kulturo, ki spodbuja, sili v ali ustvarja pogoje za gospodarski kriminal;
- politični, gospodarski in pravni sistem, ki dopušča razcvet gospodarskega kriminala; in
- razpoložljivost posameznikov, ki so za primerno plačilo pripravljeni ravnati protipravno, da bi prišli do koristi zase in/ali za svojo organizacijo.

Na podlagi doslej naštetih značilnosti in njim navkljub lahko trdimo, da je gospodarski kriminal v podjetjih predvsem odvisen od posameznikov znotraj organizacije, ki trpijo za pomanjkanjem spoštovanja zakonov, in bodočih žrtev, ki se pogosto ne zavedajo svoje vloge.

GOSPODARSKI KRIMINAL V SLOVENIJI

»Slovenija je majhna, komaj kaj lahko skriješ. Torej očitno 'nekaj ne štima'. Podkupovanje je povsod, kjer se karkoli razsoja, kjer se daje kakršna koli dovoljenja, povsod, kjer obstaja diskrecijska pravica države, povsod, kjer povpraševanje preseže ponudbo ali so čakalne dobe predolge« izjava Ljuba Jovanoviča vodje sektorja za organizirano kriminaliteto na Ministrstvu za notranje zadeve Republike Slovenije. (Brajer, 2001b, str. 13).

»Nekatere poteze je mogoče povleči le, če nisi z nikomer v navezi ali 'žlahti' in nisi nikomur nič dolžan« izjava Marjana Rekarja, direktorja Slovenske razvojne družbe. (Brajer, 2001a, str. 4).

2.1. OBLIKE IN PREDVIDENE ZAKONSKE KAZNI

V Republiki Sloveniji področje preprečevanja gospodarskega kriminala ureja Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ) iz leta 1994. Ta določa da v Sloveniji za kaznivo dejanje velja vsako protipravno dejanje, ki ga zakon zaradi njegove nevarnosti določa kot kaznivo dejanje in hkrati določa njegove znake in kazen zanj. V Sloveniji prav tako velja, da ni kaznivega dejanja in kazni brez zakona, kar pomeni, da nikomur ne sme biti izrečena kazen ali druga kazenska sankcija za dejanje, ki ga zakon ni določil kot kaznivo, še preden je bilo storjeno, in za katero ni bila z zakonom predpisana kazen.

Kazenski zakonik določa tudi odgovornost pravnih oseb, za katere velja, da so odgovorne za kaznivo dejanje, ki ga je storilec izvršil v imenu, na račun ali v korist pravne osebe. Vse premoženjske koristi, pridobljene s kaznivim dejanjem, se posamezniku kot tudi pravni osebi odvzamejo. Pravni osebi se odvzame tudi premoženjska korist ali premoženje, ki ustreza premoženjski koristi, če ga storilci kaznivega dejanja ali druge osebe prenesejo nanjo brezplačno ali za plačilo, ki ne ustreza dejanski vrednosti.

Za gospodarsko dejavnost se po Kazenskem zakoniku v Sloveniji štejejo:

- 1) »proizvodnja in promet blaga, opravljanje storitev na trgu, bančno in drugo finančno poslovanje,
- 2) vodenje in sodelovanje pri upravljanju, zastopanju in nadzorstvu v prejšnji točki navedenih dejavnosti«.

Za posamezno kaznivo dejanje so predvidene denarne in/ali zaporne kazni

Po Kazenskem zakoniku so opredeljena naslednja **kazniva dejanja zoper gospodarstvo**:

- ustvarjanje monopolnega položaja (231. člen),
- lažni stečaj (232. člen),

-
- povzročitev stečaja z nevestnim gospodarjenjem (233. člen),
 - oškodovanje upnikov (234. člen), kjer sta posebej opredeljeni:
 - poslovna goljufija (234a. člen),
 - organiziranje denarnih verig in nedovoljenih iger na srečo (234b. člen),
 - preslepitev pri pridobitvi posojila ali ugodnosti (235. člen),
 - preslepitev pri poslovanju z vrednostnimi papirji (236. člen),
 - preslepitev kupcev (237. člen),
 - neupravičena uporaba tuje firme, vzorca ali modela (238. člen),
 - neupravičena uporaba tujega izuma (239. člen),
 - ponaređitev ali uničenje poslovnih listin (240. člen),
 - izdaja in neupravičena pridobitev poslovne tajnosti (241. člen),
 - vdor v računalniški sistem (242. člen),
 - zloraba notranje informacije (243. člen),
 - zloraba položaja ali pravic (244. člen),
 - poneverba (245. člen),
 - neupravičena uporaba (246. člen),
 - neupravičeno sprejemanje daril (247. člen),
 - neupravičeno dajanje daril (248. člen),
 - ponarejanje denarja (249. člen),
 - ponarejanje in uporaba ponarejenih vrednotnic ali vrednostnih papirjev (250. člen),
 - izdelava, pridobitev in odtujitev pripomočkov za ponarejanje (251. člen),
 - pranje denarja (252. člen),
 - izdaja nekritega čeka in zloraba bančne ali kreditne kartice (253. člen),
 - davčna zatajitev (254. člen) in
 - tihotapstvo (255. člen).

2.1.1. Ustvarjanje monopolnega položaja

Za storilca kaznivega dejanja ustvarjanja monopolnega položaja se šteje, kdor z opravljanjem svoje gospodarske dejavnosti omejuje drugo gospodarsko družbo v svobodnem prometu blaga ali storitev ali zaradi svojega monopolnega položaja pride gospodarska družba do velike premoženjske koristi ali drugi gospodarski družbi povzroči veliko premoženjsko škodo. Storilec se kaznuje z zaporno kaznijo do treh let.

Dodatno to področje ureja Zakon o prevzemih iz leta 1997, ki zahteva, da mora določena pravna ali fizična oseba za pridobitev vrednostnih papirjev posamezne delniške družbe, ki bi ji zagotovili več kot 25 odstotkov glasovalnih pravic, pridobiti tudi ustrezna dovoljenja od Agencije za trg vrednostnih papirjev.

V Sloveniji tudi niso dovoljeni razni oligopolni sporazumi, saj so prepovedani ali neveljavni vsi sporazumi o pogojih poslovanja na trgu, katerih cilj ali učinek je preprečevati, ovirati ali

izkrivljati konkurenco. To področje ureja Zakon o preprečevanju omejevanja konkurence iz leta 1999, ki prepoveduje tudi zlorabo prevladujočega podjetja in koncentracijo podjetij, ki povečujejo moč enega ali več podjetij, ki bistveno zmanjšujejo ali onemogočajo učinkovito konkurenco na trgu. Nadzor nad področjem omejevanja konkurence v Sloveniji izvaja Urad za varstvo konkurence.

2.1.2. Goljufije v zvezi s stečaji

Med goljufije v zvezi s stečaji se uvrščata lažni stečaj in povzročitev stečaja z nevestnim gospodarjenjem.

Lažni stečaj je dejanje navideznega ali dejanskega poslabšanja svojega ali premoženjskega stanja drugega dolžnika. Goljuf stečaj povzroči s tem, da se namerno izogne poravnavi obveznosti. Do takih primerov lahko pride, ko nekdo:

- premoženje ali njegov del, ki sodi v stečajno maso, navidezno proda, brezplačno odstopi, odtuji za izredno nizko ceno ali uniči;
- sklene lažno pogodbo o dolgu ali prizna neresnične terjatve;
- prikrije, uniči, predrugači ali tako vodi poslovne knjige ali listine, da se iz njih ne more ugotoviti dejansko premoženjsko stanje.

Storilec lažnega stečaja se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.

Z **nevestnim gospodarjenjem povzroči stečaj** kdor ve, da sam ali kdo drug kot plačnik ni zmožen plačila, pa kljub temu:

- nesmotrno troši sredstva ali jih odtuja za izredno nizko ceno,
- ustvarja velike dolgove,
- prevzema nesorazmerne obveznosti, sklepa ali obnavlja pogodbe z osebami, za katere ve, da ne morejo poravnati svojih obveznosti,
- opušča pravočasno uveljavitev terjatev ali kako drugače očitno krši svoje dolžnosti pri upravljanju s premoženjem ali pri vodenju gospodarske dejavnosti.

Takšno početje lahko pripelje do stečaja in velike premoženjske škode za upnike, zato se storilca lahko kaznuje z zaporno kaznijo do petih let.

2.1.3. Oškodovanje upnikov

Upnike oškoduje vsak, ki pri opravljanju gospodarske dejavnosti ve, da je sam ali kdo drug kot dolžnik postal nezmožen plačila, pa iz zadolženega premoženja izplača dolg ali kako drugače namenoma spravi kakšnega upnika v ugodnejši položaj in tako povzroči veliko premoženjsko škodo drugim upnikom. Upnike oškoduje tudi tisti, ki ve, da je sam ali kdo drug kot dolžnik postal nezmožen plačila, pa z namenom, da bi izigral in oškodoval upnike,

prizna neresnično terjatev, sestavi lažno pogodbo ali s kakšnim drugim goljufivim dejanjem povzroči veliko premoženjsko škodo upnikom. Storilec se kaznuje z zaporom do petih let.

V to skupino štejemo tudi:

- poslovno goljufijo, in
- organiziranje denarnih verig in nedovoljenih iger na srečo.

Poslovno goljufijo povzroči vsakdo, kdor pri opravljanju gospodarske dejavnosti ogoljufa stranko, s tem da prikazuje možnost poravnave obveznosti, pri čemer ve, da le te ne bodo poravnane. Storilec se kaznuje z zaporom do petih let, če pa zaradi kaznivega dejanja nastane velika premoženjska škoda, se storilec kaznuje z zaporom od enega do desetih let.

Z zaporno kaznijo do treh let se kaznuje tudi organiziranje, sodelovanje ali pomoč pri **organiziranju denarnih verig** in/ali sodelovanje pri **organiziranju iger na srečo**, za katere ni bilo izdano dovoljenje ali koncesija pristojnega organa. V kolikor je pri dejanju prišlo do velike premoženjske škode, se storilec kaznuje z zaporom od enega do osmih let.

2.1.4. Preslepitev pri pridobitvi posojila ali ugodnosti, preslepitev pri poslovanju z vrednostnimi papirji in preslepitev kupcev

Preslepitev pri pridobitvi posojila, investicijskih sredstev, subvencij ali kakšnih drugih ugodnosti za opravljanje gospodarske dejavnosti je, če nekdo pridobi navedena sredstva ali ugodnosti, čeprav ne izpolnjuje zahtevanih pogojev, s tem da posojilodajalcu ali drugemu, ki je pristojen za odobritev takšne ugodnosti, predloži neresnične ali nepopolne podatke o premoženjskem stanju, bilancah, dobičku ali izgubi ali druge podatke, ki so pomembni za odobritev kredita ali ugodnosti. Storilca se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do treh let.

Preslepitev pri poslovanju z vrednostnimi papirji stori, kdor pri trgovanju z delnicami, drugimi vrednostnimi papirji ali opcijami lažno prikaže podatke, ki pomembno vplivajo na njihovo vrednost (premoženjsko stanje, podatke o dobičku ali izgubi in drugo), in s tem zapelje eno ali več oseb, da jih kupijo ali prodajo. Za to dejanje je zagrožena denarna kazen ali zapor do dveh let.

Med kazniva dejanja, ki se kaznujejo z denarno kaznijo ali z zaporom do dveh let, šteje tudi vsako dejanje, ki ga nekdo stori z namenom **preslepitve kupca**, s tem da v večjem obsegu razpečava:

- izdelke z označbo, v kateri so podatki, ki ne ustrezajo vsebini, vrsti, izvoru ali kakovosti blaga;
- izdelke, katerih teža in/ali kakovost odstopa od domnevne;
- izdelke brez označbe o vsebini, vrsti, izvoru, kakovosti ali trajanju izdelka, če je takšna oznaka predpisana.

Enako se kaznujejo storilci, ki sklepajo pogodbe z lažnimi navedbami o dobavnem roku ali načinu izpolnitve obveznosti kot bistvenem sestavnem delu pogodbe.

2.1.5. Neupravičena uporaba tuje firme, vzorca ali modela ali tujega izuma

Neupravičena uporaba tuje firme pomeni uporabo tuje firme, tujega žiga, tuje blagovne ali storitvene znamke, ali tujo označbo o geografskem poreklu ali drugo posebno označbo blaga, ali uporabo posameznih znakov tujih označb v svoji firmi, svojem žigu, svoji varstveni znamki ali v svoji posebni označbi za blago. Storilce kaznuje z zaporom treh let. Enako se kaznuje, kdor z namenom, da bi preslepil kupce, v proizvodnji **neupravičeno izkorišča tuj vzorec ali model ali daje v promet predmete, izdelane na njegovi podlagi**. Neupravičeno uporabljeni predmeti se seveda vzamejo.

Z zaporno kaznijo do treh let se kaznuje tudi storilec, ki pri gospodarskem poslovanju neupravičeno uporabi tuj prijavljeni ali zavarovani izum ali registrirano topografijo polprevodniškega vezja, pri čemer se proizvodi, izdelani na podlagi neupravičene uporabe, vzamejo.

2.1.6. Ponareditev ali uničenje poslovnih listin

Ponareditev ali uničenje poslovnih listin je kaznivo dejanje, za katerega je zagrožena zaporna kazen do dveh let. Ponareditev poslovnih listin pomeni, da nekdo v poslovne knjige, spise ali druge poslovne listine, ki jih mora voditi po zakonu ali na podlagi drugih predpisov in so pomembne v poslovnem prometu z drugimi osebami ali so namenjene za odločitve v zvezi z gospodarsko ali finančno dejavnostjo:

- vpiše lažne podatke,
- ne vpiše pomembnih podatkov,
- s podpisom potrdi takšno knjigo, listino ali spis z lažno vsebino,
- omogoči sestavo knjige, listine ali spisa z lažno vsebino.

Kaznivo dejanje ponareditve in uničenja poslovnih listin je tudi:

- uporaba lažne poslovne knjige, listine ali spisa kot resničnih,
- skritje, poškodovanje ali uničenje omenjenih listin,
- vsakršno poškodovanje poslovnih knjig, listin ali spisov, zaradi katerega le ti postanejo neuporabni.

Prav tako se za kaznivo dejanje šteje tudi sam poskus zgoraj omenjenih dejanj.

Ponarejanje je najpogostejša oblika individualnega gospodarskega kriminala. Delavec, ki ima dostop do finančnih sredstev podjetja, izkoristi priložnost za krajo. Včasih je kaznivo dejanje tako preprosto, kot na primer vzeti denar iz blagajne. V drugih primerih gre za bolj zapleten pristop, kot na primer, ko zaposleni v plačilnem oddelku ustvari lažne dobavitelje, ki jim

potem podjetje plačuje obveznosti, denar pa konča na računu zaposlenega. Pogosti so tudi primeri, ko si storilec s pomočjo računalnika elektronsko prenakaže sredstva z računa podjetja na svoj račun. Značilnost ponarejanja je tudi, da se najpogosteje dogaja v finančnem in računovodskem oddelku, saj imajo prav tu zaposleni največja pooblastila in najlažji dostop do pomembnih in zaupnih informacij. Za posameznike, ki se lotijo ponarejanja, je značilno, da so ali obubožani ali pa živijo preko svojih finančnih zmožnosti, in v kaznivem dejanju vidijo možnost po hitrem zaslužku. V ZDA so raziskave pokazale, da večina aretiranih zaradi ponarejanja ne zaseda visokih in odgovornih položajev v podjetju, so pa izobraženi, posedujejo svoj dom in nimajo kriminalne kartoteke (Wheeler et al., 1988, str. 331-357).

Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije (MNZ) je v letu 1999 zabeležilo 411 posameznih kaznivih dejanj ponareditev ali uničenja poslovnih listin, kar predstavlja 8,6 odstotkov vseh posameznih kaznivih dejanj zoper gospodarstvo v tem letu (Statistični letopis MNZ 2000, 2000, str. 87). Podatek morda res ni zelo zaskrbljujoč, vendar hkrati tudi ne prikazuje resničnega stanja. Kajti vedeti moramo, da podjetja storilcev kaznivih dejanj ponarejanja najpogosteje sploh ne prijavijo. Razloge za tovrstno ravnanje lahko iščemo v želji po zaščiti kredibilnosti in zunanjega imidža podjetja, kot tudi dejstvu, da problem najhitreje in najceneje rešijo, če zaposlenega odpustijo.

2.1.7. Izdaja in neupravičena pridobitev poslovne tajnosti

Poslovna tajnost so listine in podatki, ki so z zakonom, statutom, pravili ali drugim splošnim aktom ali odredbo pristojnega organa ali druge upravičene osebe razglašeni za industrijsko, bančno ali drugo poslovno tajnost in so tako pomembni, da so z njihovo izdajo očitno nastale ali bi lahko nastale hujše škodljive posledice.

Kaznivo dejanje izdaje in neupravičene pridobitve poslovne tajnosti stori kdor:

- sporoči ali izroči komu podatke, ki so poslovna tajnost,
- komu omogoči, da pride do njih,
- zbira take podatke z namenom, da jih izroči nepoklicani osebi,
- na protipraven način pride do podatkov, ki se varujejo kot poslovna tajnost in jih neupravičeno uporabi.

Za tovrstna kazniva dejanja Kazenski zakonik določa zaporno kazen do treh let. Z zaporom do petih let pa se kaznuje storilec, ki posebno pomembne podatke posreduje v tujino sam, ali to omogoči nekomu drugemu, ali če te podatke pridobi oziroma izda iz koristoljublja. Kadar je katerokoli od zgoraj navedenih dejanj storjeno iz malomarnosti, je storilec lahko kaznovan z zaporom do enega leta.

2.1.8. Vdor v računalniški sistem

Tatvina informacij je v svetu najhitreje rastoč kriminal povezan z informacijsko tehnologijo. Ker intelektualna lastnina nima neke otipljive vrednosti, posamezniku pogosto njena nezakonita pridobitev ne predstavlja kraje.

Do vdora kot kaznivega dejanja pride tedaj, ko nekdo pri gospodarskem poslovanju neupravičeno vnese, spremeni, skrije, izbriše ali uniči računalniške podatke, da bi sebi ali komu drugemu pridobil protipravno premoženjsko korist ali drugemu povzročil premoženjsko škodo. Za tovrstno kaznivo dejanje je zagrožena zaporna kazen do treh let. Če pa je bila pri tem pridobljena velika premoženjska korist ali povzročena velika premoženjska škoda in je storilec to storil z namenom sebi ali komu drugemu pridobiti tako premoženjsko korist ali drugemu povzročiti premoženjsko škodo, se storilca lahko kaznuje z zaporom do petih let.

Računalniški kriminal je spremljevalec računalniške podpore poslovnih procesov v podjetjih in med njimi. Računalniki danes opravljajo rutinske in množične naloge pri obravnavanju in posredovanju podatkov in informacij v podjetjih, bankah in v drugih poslovnih sredinah. Računalniške obravnave podatkov so bistveni element računovodskih, finančnih, nabavnih, prodajnih, proizvodnih in drugih procesov v podjetju in njegovem okolju. To ustvarja priložnosti za kazniva dejanja.

Računalniški kriminal lahko razvrstimo v naslednje oblike:

- Zaposleni, ki jim je računalnik delovni pripomoček pri opravljanju poslovnih nalog, si dovolijo *uporabiti računalnik, računalniške programe in shranjene podatke za osebne potrebe*. Pri tem so možne nepravilnosti (manipulacije) pri vnosu podatkov, v programih, pri obravnavanju in posredovanju podatkov ter informacij. Sem sodi tudi nedovoljena uporaba računalniške opreme za lastne potrebe in za potrebe drugih.
- *Kraje programskih rešitev*, ki imajo širšo in cenjeno uporabno vrednost: pogosto se kopirajo in kradejo dragi programi.
- Poslovne skrivnosti se hranijo v obliki podatkov, slik ali opisov na informacijskih medijih. Nevarnostim *zlorabe in kraje* so izpostavljeni zlasti naslednji *podatki*:
 - stroškovne in prodajne cene proizvodov in storitev (kalkulacije),
 - naslovi poslovnih partnerjev,
 - proizvodni in prodajni pogoji,
 - tehnično znanje (know-how),
 - razvojno-raziskovalni dosežki,
 - strateške usmeritve podjetij in drugo.
- *Računalniška sabotaza* je oblika računalniškega kriminala, katerega nosilec je lahko sodelavec podjetja ali zunanji storilec. Gre za organizirane sabotaze na področju opreme (hardware) in programov (software), kot so požari, razstreliva in vnos virusov v računalniško obravnavane podatke.

Ena izmed pomembnih značilnosti računalniškega kriminala je, da bolj ko je možni cilj varovan, več kriminalne energije je potrebno za njegovo uresničitev. To pa hkrati pomeni, da so za izvršitev kaznivega dejanja nujna pripravljala dejanja, v okviru katerih mora storilec poleg odgovora na vprašanje, kako nevtralizirati varovalni sistem tarče, odgovoriti tudi na vprašanje, kako se izogniti odkritju, pregonu in kazni, kar je ponovna potrditev, da gre pri gospodarskem kriminalu za preišljena in organizirana dejanja.

Posledice računalniških manipulacij za gospodarstvo vsako leto predstavljajo stroške, ki krepko presegajo šest mestne zneske merjene v ameriških dolarjih. Virus »I Love You« je maja leta 2000 s svojim delovanjem po celem svetu povzročil – po nekaterih podatkih – za deset milijard dolarjev škode na računalniških sistemih in zaradi onemogočenega poslovanja botroval k izgubi prihodkov.

V Sloveniji po podatkih MNZ med računalniško kriminaliteto prevladujejo zloraba avtorskega dela, vdor v računalniški sistem in poškodovanje računalniških programov in podatkov (glej Tab 1, na str. 19).

Tabela 1: Število kaznivih dejanj (KD) računalniške kriminalitete od leta 1995 do 1999

KD	Število KD v letu				
	1995	1996	1997	1998	1999
Zloraba kaznivih podatkov	1	-	-	1	-
Neupravičeno izkoriščanje avtorskega dela	17	7	12	11	14
Poškodovanje računalniških programov in podatkov	3	2	1	2	9
Vdor v računalniški sistem	-	2	1	2	13

Vir: Statistični letopis MNZ 2000, str. 80.

2.1.9. Zloraba notranjih informacij, položaja, pravic in poneverbe

Do **zlorabe notranjih informacij** pride takrat, ko nekdo izkoristi svoj dostop do pomembne, javnosti še neznanе informacije, ki bi lahko odločilno vplivala na ceno vrednostnih papirjev, in to informacijo sporoči nepoklicani osebi ali jo kako drugače izkoristi na organiziranem trgu vrednostnih papirjev. Storilec se kaznuje z zaporom do treh let, enako se kaznuje tudi tisti, ki nepooblaščen pride do notranje informacije in jo uporabi na organiziranem trgu vrednostnih papirjev.

Če nekdo **izrabi svoj položaj, prestopi meje svojih pravic ali ne opravi svoje dolžnosti** z namenom sebi ali nekemu drugemu pridobiti premoženjske koristi ali povzročiti premoženjsko škodo, se kaznuje z zaporom do petih let. Ko je zaradi tega dejanja namerno pridobljena ali povzročena velika premoženjska škoda, se storilcu lahko določi zaporna kazen od enega do osmih let. Če pa je bilo dejanje strojeno z namenom sebi ali nekemu drugemu pridobiti nepremoženjsko korist, se storilec kaznuje z zaporom do enega leta.

Če si nekdo protipravno prilasti denar, vrednostne papirje ali kakšne druge premožne stvari, ki so mu bile zaupane v zvezi z njegovim delom pri opravljanju gospodarske dejavnosti, se kaznuje z zaporom do petih let. Strožjo kazen od enega do osmih let zavora si lahko prislužijo tisti, ki so pri zgoraj navedenem dejanju namerno povzročili veliko premoženjsko škodo. Z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta pa so kaznovani storilci, ki so načrtovali **poneverbe** stvari manjših vrednosti.

2.1.10. Neupravičena uporaba, neupravičeno sprejemanje in dajanje daril

Vsaka **neupravičena uporaba** denarja, vrednostnih papirjev ali kakšne druge stvari, ki so bile nekomu zaupane pri opravljanju gospodarske dejavnosti, se šteje za kaznivo dejanje. Za storilca je predvidena denarna kazen ali zapor do treh let.

Neupravičeno sprejme darilo tisti, ki:

- pri opravljanju gospodarske dejavnosti zahteva ali sprejme nesorazmerno nagrado, darilo ali kakšno drugo korist zato, da bi pri sklenitvi posla zanemaril koristi svoje organizacije ali ji povzročil škodo. Storilca se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do treh let;
- sprejme darilo za protiuslugo sklenitve kakega posla, se kaznuje z zaporom do treh let;
- po sklenitvi posla zahteva ali sprejme katero od prej naštetih koristi, se kaznuje z zaporom do enega leta.

Sprejeta nagrada ali darilo se odvzameta.

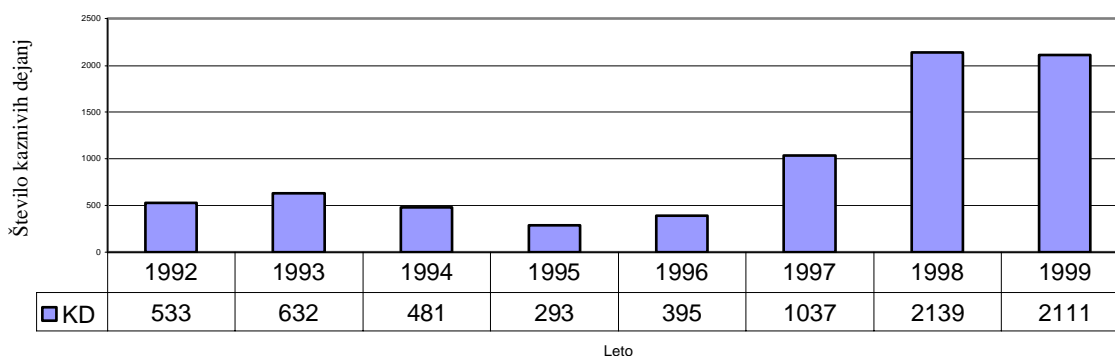
Kaznivo dejanje **neupravičenega dajanja daril** stori, kdor osebi, ki opravlja gospodarsko dejavnost, dá, poskusi dati ali obljubi nesorazmerno nagrado, darilo ali kakšno drugo korist zato, da bi si pridobil kakšno neupravičeno ugodnost pri sklenitvi posla. Ko prejemnik dobi darilo, da bi zanemaril koristi svoje organizacije ali ji povzročil škodo, se storilec kaznuje z zaporom do treh let, dana nagrada ali darilo pa se vzameta. Če nekdo darilo dá kot protiuslugo za sklenitev kakega posla, se obdarovalec kaznuje z zaporom do enega leta in odvzemom dane nagrade ali darila obdarovancu. Storilcu, ki je dal darilo na zahtevo, pa je dejanje naznanil, preden je bilo odkrito ali preden je zvedel, da je bilo odkrito, se sme kazen odpustiti in se mu dana nagrada ali darilo vrneta.

2.1.11. Ponarejanje denarja, ponarejanje in uporaba ponarejenih vrednotnic, izdelava, pridobitev in odtujitev pripomočkov za ponarejanje

Kdor predrugači pravi denar ali napravi oziroma si priskrbi **ponarejen denar** z namenom, da ga spravi v obtok, tvega zaporno kazen od šestih mesecev do osmih let. Če zaradi tega pride do motenj v gospodarstvu države, se storilca lahko kaznuje z enim do desetih let zavora. Ponarejeni denar se vzame.

Po podatkih MNZ število odkritih kaznivih dejanj (KD) ponarejanja denarja v Sloveniji v zadnjih letih narašča. Največje število primerov ponarejanja denarja so v letu 1999 v Sloveniji odkrili v Novi Gorici (607), sledi Ljubljana (541), Koper (329), Maribor (190), Celje (181), Kranj (82), Novo mesto (70), Murska Sobota (50), Postojna (42), Slovenj Gradec (11) in Krško (8). Skupaj so v letu 1999 v Sloveniji odkrili 2.111 kaznivih dejanj ponarejanja denarja, kar je za dober odstotek manj kot leto poprej in za 25,3 odstotka več kot leta 1992 (Statistični letopis MNZ 2000, 2000, str. 70).

Slika 1: **Število kaznivih dejanj ponarejanja denarja v Republiki Sloveniji od leta 1992 do 1999**

Vir: Statistični letopis MNZ 2000, str. 70.

Podobna kazniva dejanja so tudi v primerih, ko nekdo napravi **krive vrednotnice** (na primer poštne znamke, koleke, itd.) ali predrugači pravo vrednotnico z namenom da jih spravi v obtok. Za to kaznivo dejanje je storilcu zagrožena zaporna kazen do treh let. Če so vrednotnice velike vrednosti, se storilec kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let. Če zaradi kaznivega dejanja nastanejo motnje v gospodarstvu države, se storilec kaznuje z zaporom od enega do desetih let. Z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta pa se kaznuje tisti, ki odstrani žig, s katerim se vrednotnice uničijo, ali skuša kako drugače ponarediti vrednotnice, da bi bile videti veljavne oziroma še ne uporabljene, z namenom njihove ponovne uporabe ali prodaje. Ponarejene vrednotnice in ponarejeni vrednostni papirji se vzamejo.

Na tej točki bi opozorila tudi na morebitni razmah določenih oblik kriminala, ki jih je s seboj prinesla nova evropska valuta, euro (EUR). Uvajanje nove denarne enote nakazuje možnost razvoja različnih oblik kriminala, o katerih že poročajo nekatere članice Evropske monetarne unije in bi nanje morala biti pozorna tudi Slovenija. Te kriminalne dejavnosti pa so:

- ponarejanje bankovcev,
- naložbene goljufije,
- goljufije pri menjavi gotovine ob paralelni uporabi starih in nove valute in
- goljufije pri računalniškem preračunavanju vrednosti iz stare v novo naložbo.

2.1.12. Pranje denarja

Kadar nekdo v bančnem, finančnem ali pri drugem gospodarskem poslovanju denarne zneske ali premoženje velike vrednosti, za katerega ve, da je bilo pridobljeno z organizirano trgovino z mamili, z nedovoljenim prometom z orožjem ali s kakšno drugo prepovedano dejavnostjo, sprejme, zamenja, razpeča ali na drug način s pranjem denarja prikrije njegov pravi izvor, stori kaznivo dejanje **pranja denarja**. Kazenski zakonik za storilce takih deliktov predvideva zaporno kazen do petih let. Denar in premoženje se odvzameta.

Ideja preprečevanja pranja denarja se je razvila v začetku devetdesetih let 20. stoletja, kot posledica spoznanja, da se je organizirani kriminal, zlasti trgovina z mamili, ki je prinašala največje zaslužke, razširil tudi v Evropo. Snovalci te usmeritve zoperstavljanja kriminalu so začeli pripravljati katalog kaznivih dejanj, ki bi predstavljal izvorna kazniva dejanja za odvzem premoženjske koristi zaradi poskusa pranja denarja. Podan je bil predlog, da bi k seznamu dodali tudi nekatere oblike gospodarskega kriminala, kot so: stečajni delikti, naložbene goljufije, kreditne goljufije, goljufije pri subvencijah, goljufije pri označbah blaga ter mednarodno trgovino z delovno silo. Leta 1993 je Evropski svet sprejel Konvencijo o pranju, izsleditvi in zaplembi premoženjske koristi, pridobljene s kaznivim dejanjem (Strasbourška konvencija), temu pa so sledile umestitve v nacionalne zakonodaje (Dvoršek, 2000, str. 185-190).

Slovenija je področje preprečevanja pranja denarja zakonsko prvič uredila pred šestimi leti z Zakonom o preprečevanju pranja denarja (ZPPDen). 25. 10. 2001 pa je v veljavo stopil nov Zakon o preprečevanju pranja denarja (ZPPDen-1) in dopolnila k zakonu. Novi zakon je razširil krog zavezancev, ki morajo poročati Uradu Republike Slovenije za preprečevanje pranja denarja (Urad). Urad je organ v sestavi Ministrstva za finance in opravlja naloge, ki se nanašajo na preprečevanje in odkrivanje pranja denarja ter druge naloge, določene z zakonom. Med glavne naloge Urada sodijo sprejemanje, zbiranje, analiziranje in posredovanje pridobljenih podatkov, informacij in dokumentacije. Urad bo po novem lahko zahteval podatke, ki so potrebni za odkrivanje pranja denarja, tudi od revizorjev, računovodij in davčnih svetovalcev. Še vedno pa ne bo mogel zahtevati podatkov od notarjev in odvetnikov, saj vlada pričakuje, da bo medtem že sprejeta nova direktiva Evropske unije, ki bo ti dve kategoriji izrecno vključila med zavezance za izvajanje ukrepov s področja preprečevanja pranja denarja. Poleg tega za notarje in odvetnike velja tako imenovan zaupni odnos s stranko, medtem ko ta ne velja za davčne svetovalce, ki so prav tako zahtevali izločitev iz obveznosti poročanja Uradu. Zbrane podatke bo Urad poslej posredoval tudi policiji in sodiščem, na novo pa bodo urejene tudi kazni.

Klaudijo Stroligo, direktor Urada meni, da *»amandma vlade bistveno ne posega v vsebino zakona, temveč pomeni le uskladitev, ki naj bi olajšala postopke identifikacije strank«*. Finančnim ustanovam bodo naložene nekatere nove naloge kot so (<http://www.eon.si/novica.jsp?id=72e449:e75f275dad:-149c>, 28. 6. 2001):

- obvezna identifikacija strank pri vseh transakcijah nad zneskom 2,8 milijona tolarjev,

-
- obvezno fotokopiranje dokumentov tistih strank, ki niso prebivalci Slovenije,
 - pri odprtju računa v banki bo potrebno navesti vzrok za njegovo odprtje.

ZPPDen-1 h kaznivim dejanjem pranja denarja prišteva:

- zamenjavo ali kakršenkoli prenos denarja ali premoženja, ki izhaja iz prepovedane dejavnosti;
- pridobitev, posest ali uporabo denarja ali premoženja, ki izvira iz kaznivega dejanja;
- prikrivanje prave narave, izvora, nahajanja, gibanja, razpolaganja, lastništva, ali pravic v zvezi z denarjem ali premoženjem, ki izvira iz kaznivega dejanja;
- prikrivanje nezakonito pridobljenega družbenega premoženja in družbenega kapitala pri lastninskem preoblikovanju podjetij.

Ukrepi ZPPDen-1 se izvajajo pred in pri sprejemanju, izročitvi, zamenjavi, hrambi, razpolaganju ali drugem ravnanju z denarjem ali premoženjem pri:

- bankah, hranilnicah in podružnicah tujih bank,
- hranilno kreditnih službah,
- organizacijah, ki opravljajo plačilni promet,
- pošti,
- investicijskih in pokojninskih skladih, investicijskih družbah in družbah za upravljanje investicijskih skladov,
- borzah, borzno posredniških družbah in podružnicah borzno posredniških družb,
- zavarovalnicah,
- igralnicah in drugih koncesionarjih za posebne igre na srečo,
- menjalnicah,
- zastavljalnica,
- pravnih in fizičnih osebah, ki opravljajo posle v zvezi z dejavnostjo: prodaje in nakupa terjatev, faktoringa, upravljanja premoženja za tretje osebe, izdajanja plačilnih in kreditnih kartic ter poslovanja z njimi, leasing, organiziranja potovanj, prometa nepremičnin, hrambe v sefih, prometa plemenitih kovin in dragih kamnov ter izdelkov iz njih, izdajanja garancij in drugih jamstev, kreditiranja in kreditnega poslovanja, dajanja posojil in posredovanja pri sklepanju posojilnih poslov, posredovanja pri prodaji zavarovalnih polic.

ZPPDen-1 predpisuje organizacijam, da morajo pred in pri izvajanju določenih transakcij ugotoviti istovetnost stranke, identificirati stranko, ki zahteva ali opravi transakcijo, kar organizacije največkrat storijo ob odprtju računa, ali ko s stranko vzpostavi trajno poslovno razmerje. Identifikacija stranke se opravi tudi:

- pri vsaki transakciji ali več med seboj povezanih transakcijah, ki jih stranka sklene s stranko in presegajo vrednost 3.000.000 tolarjev, razen v primerih, ko je bila identifikacija že opravljena, in pri vsaki gotovinski transakciji ali pri več med seboj povezanih gotovinskih transakcijah, ki presegajo vrednost 5.000.000 tolarjev;

-
- pri zavarovalnicah pri poslih življenjskega zavarovanja, ko posamezni obrok premije ali več obrokov premije, ki jih je potrebno plačati v enem letu presega vrednost 200.000 tolarjev, ali ko plačilo enkratne premije presega vrednost 500.000 tolarjev, ali ko se posamezni obrok premije ali več obrokov premije, ki jih je potrebno plačati v enem letu, poveča ter preseže vrednost 200.000 tolarjev;
 - vedno, kadar v zvezi s transakcijo ali stranko obstajajo razlogi za sum pranja denarja.

Identifikacija stranke ni potrebna, kadar je stranka državni organ, organizacija z javnimi pooblastili, ali če tako določi minister, pristojen za finance. Identifikacija strank ni potrebna, kadar se opravljajo:

- transakcije med bankami, hranilnicami, podružnicami tujih bank, organizacijami, ki opravljajo plačilni promet, Pošto Slovenije, pokojninskimi skladi, Ljubljansko borzo vrednostnih papirjev, zavarovalnicami in igralnicami;
- transakcije med bankami in posredniki bančnih kreditov ter med zavarovalnicami in posredniki pri prodaji zavarovalnih polic;
- transakcije med bankami in menjalnicami, ki se nanašajo na odkup ali prodajo tuje gotovine.

S posebno odredbo so določeni pogoji, v katerih stranke niso dolžne sporočiti podatkov o gotovinskih transakcijah.

Za izvrševanje zahtev ZPPDen-1, mora organizacija:

- imenovati pooblaščenca in enega ali več namestnikov pooblaščenca ter to sporočiti Uradu,
- poskrbeti za strokovno usposabljanje vseh delavcev, ki opravljajo naloge po tem zakonu, in
- zagotoviti notranjo kontrolo nad opravljanjem teh nalog in sestaviti seznam indikatorjev za prepoznavanje sumljivih transakcij.

Zgoraj naštetu ne velja za organizacije, ki imajo zaposlene manj kot štiri delavce.

Zanimivo je, da po podatkih MNZ pranje denarja ne predstavlja pomembnega deleža v celoti kaznivih dejanj gospodarskega kriminala – v letu 1999 je MNZ zabeležila le tri tovrstna kazniva dejanja (glej Tab. 5, na str. 28).

2.1.13. Izdaja nekritega čeka in zloraba bančne ali kreditne kartice

Ko nekdo izda ali dá v promet ček, za katerega ve, da nima kritja, in tako pridobi premoženjsko korist, stori kaznivo dejanje. To stori tudi v primeru, če uporabi bančno kartico na bančnem avtomatu za dvig gotovine, čeprav ve, da na tekočem računu nima kritja, ali v primeru, da za plačilo uporabi kreditno kartico, čeprav ve, da ob dospelju ne bo imel kritja, in

si tako pridobi premoženjsko korist. Za tovrstne primere so predvidene zaporne kazni do petih let, pri velikih premoženjskih koristih pa tudi do osmih let.

V zadnjih letih se je notranji nadzor v organizacijah, ki v plačilo sprejemajo tudi čeke, močno povečal. Razlog za to je prevalitev rizika nekritih čekov z bank neposredno na organizacijo, ki ček prejme v plačilo. Posledično so se kazniva dejanja izdaje nekritih čekov v letu 1999 glede na leto poprej skokovito zmanjšala za 59,5 odstotka (glej Tab. 5, na str. 28).

2.1.14. Davčna zatajitev

Do **davčne zatajitve** pride takrat, ko se nekdo z namenom pridobitve lastne koristi, popolnoma ali deloma izogne – sam ali zanj kdo drug – plačilu dohodnine, davkov ali drugih predpisanih obveznosti fizičnih ali pravnih oseb. To pa stori s tem, da:

- posreduje lažne podatke o dohodnini, stroških, predmetih ali drugih okoliščinah, ki vplivajo na ugotovitev takšnih obveznosti;
- ne prijavi dohodka ali drugih okoliščin, ki vplivajo na ugotovitev takšnih obveznosti. Če je prijava obvezna, pa obveznosti, katerim se je nameraval izogniti, pomenijo večjo premoženjsko korist;
- na drug način preslepi davčni organ.

Za navedena kazniva dejanja je predvidena zaporna kazen do treh let. Če pa je bila namerno dosežena večja premoženjska škoda, se storilec lahko kaznuje z zaporom do petih let.

Med tovrstni gospodarski kriminal sodijo tudi naslednje prevare (Koletnik, 2001, str. 246):

- **Tiha prekoračitev pooblastil delodajalcev.**
To pomeni, da delodajalec ne spoštuje predpisanih poslovnih, davčnih, socialnih in drugih pravil. Na primer tiho zaposluje delavce, jim izplačuje plače in druge prejemke, vendar za vse to ne plačuje davkov in prispevkov. Posledice na ravni gospodarskega okolja so vidne tudi na državnem proračunu ter socialnih, zdravstvenih, pokojninskih skladih, ki ne zberejo vseh potrebnih prejemkov od zavezancev.
- **Davčna utaja.**
Ta je posledica slabe davčne morale in se pojavi zaradi nelojalnosti davčnih zavezancev do države in do drugih upravičencev dajatev. S tovrstnimi dejanji se ukvarjajo davčni revizorji oziroma inšpektorji in finančna policija, ki skušajo razkriti povzročitelje tovrstnih dejanj.
- **Subvencijske prevare.**
Neupravičene pravne in fizične osebe koristijo državne in druge subvencije, za koriščenje katerih pa niso opravile ustreznih poslovnih nalog ali izpolnile drugih določenih pogojev.
- **Prevare z zavarovanji.**
Pojavijo se tedaj, ko nekdo zavaruje premoženje, pravice ali poslovne transakcije iz koristoljubja. Iz zavarovanja želi pridobiti neupravičeno korist z namišljenim ali

namerno povzročeni dogodkom. Te prevare so v svetu zelo prisotne in marsikateri legalni primeri mejijo na kriminalno dejanje.

Glavni razlog za davčne goljufije pri podjetjih lahko poiščemo v njihovem nagonu po samoohranitvi. Predvsem srednja in majhna podjetja, ki imajo manj finančnih rezerv, za nevtralizacijo motenj na trgu kršijo davčno zakonodajo, pravice potrošnikov in ogrožajo okolje. S tem si poskušajo zagotoviti preživetje na trgu.

2.1.15. Tihotapstvo

Zaradi tihotapstva se z zaporom do petih let in z denarno kaznijo kaznuje, kdor:

- se ukvarja s prenašanjem blaga čez carinsko črto in se pri tem izogiba ukrepom carinskega nadzorstva;
- čez carinsko črto prenese, izogibajoč se ukrepom carinskega nadzora, blago velike premoženjske vrednosti, ali ga prenese v skupini, oborožen, ali z uporabo sile ali grožnje.

Z denarno kaznijo ali z zaporom do dveh let se kaznuje, kdor ustanovi združbo, ki ima namen izvrševati zgoraj naštetá kazniva dejanja. Z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta pa se kaznuje kdor postane član take združbe. Blago, ki je predmet tihotapstva, se vzame.

2.1.16. Nepravilno ravnanje z okoljem

Do sredine 20. stoletja ni bilo posebne potrebe in zanimanja za varovanje okolja in človekovega zdravja. Izvajalci poslovnih dejavnosti so lahko brez kazenske odgovornosti povzročali škodo okolju in ljudem. V zadnjih letih ekološka ozaveščenost ljudi narašča. Ljudje vedno bolj občutimo zlorabo narave in njenih virov, ki je posledica hitrega razvoja gospodarske dejavnosti. Zato skušajo države z ustreznimi predpisi in strogimi kaznimi za onesnaževalce okolja urediti tudi to področje.

Z zahtevami po prilagajanju proizvodnje ekološkim normam so povezani tudi visoki stroški poslovanja, ki jih podjetja pogosto ne morejo ali pa nočejo plačati, saj so kazni za kršitve v sorazmerju s stroški nakupa nove opreme ali prenovo stare dostikrat preizke. V boju po samoohranitvi in prevladi na svetovnem trgu so korporacije v 2. polovici 20. stoletja pričele seliti svojo ekološko oporečno industrijo v dežele tako imenovanega tretjega sveta, ki si zaradi velikih dolgov in demografske eksplozije ne morejo privoščiti učinkovite ekološke politike ali zavrnitev tujih investicij. Legalne organizacije pa s svojo ekološko oporečno proizvodnjo pogosto tudi posredno oškodujejo davkoplačevalce, saj gredo sredstva za odstranjevanje posledic večinoma iz državnega proračuna.

2.2. STATISTIKA GOSPODARSKEGA KRIMINALA

Po podatkih Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije je bilo v letu 1999 v Sloveniji 12 odstotkov vseh kaznivih dejanj storjenih na gospodarskem področju. Če primerjamo podatke o gospodarskem kriminalu v letih od 1995 do 1999 (glej Tab. 2 in Tab. 3, na str. 27), lahko opazimo, da se število kaznivih dejanj (KD) in število osumljencev gospodarske kriminalitete v Sloveniji povečuje.

Tabela 2: **Število kaznivih dejanj splošne in gospodarske kriminalitete v Sloveniji od leta 1995 do 1999**

KD	Leto in odstotek									
	1995		1996		1997		1998		1999	
Splošna	34.016	89 %	31.611	86 %	32.313	87 %	49.754	90 %	54.582	88 %
Gospodarska	4.162	11 %	4.976	14 %	4.860	13 %	5.719	10 %	7.111	12 %
SKUPAJ	38.178	100 %	36.587	100 %	37.173	100 %	55.473	100 %	61.693	100 %

Vir: Statistični letopis MNZ 2000, str. 59.

Tabela 3: **Gibanje kaznivih dejanj gospodarske kriminalitete, osumljencev in povzročene škode v RS od leta 1995 do leta 1999**

Leto	KD gospodarske kriminalitete	Število osumljencev	Škoda v milijonih SIT
1995	4.162	4.528	8,7
1996	4.976	6.305	18,4
1997	4.860	5.401	11,7
1998	5.719	6.822	19,8
1999	7.111	8.076	10,8

Vir: Statistični letopis MNZ 2000, str. 78.

K omejevanju gospodarskega kriminala lahko pomembno pripomorejo tudi geografski podatki (na primer demografski podatki o gostoti prebivalstva, razlike v stopnji zaposlenosti, migrantih, ipd.), ki omogočajo izdelavo geografskih analiz o kriminaliteti z možnostmi:

- zgodnjega odkrivanja bodočih trendov na regionalni in nadregionalni ravni,
- pravočasnih spoznavanj verjetnih kriminalnih žarišč in
- spoznavanj soodvisnosti pri razvoju kriminala.

Da zgornje trditve veljajo tudi za slovensko gospodarstvo, lahko razberemo iz podatkov MNZ o kaznivih dejanjih po policijskih upravah (PU) od leta 1994 do 1999. Iz teh podatkov je razvidno, da število kaznivih dejanj narašča in da po številu kaznivih dejanj precej vodi Ljubljana, kjer je bilo v letu 1999 storjenih kar 45 odstotkov vseh kaznivih dejanj v Sloveniji (glej Tab. 4, na str. 28).

Tabela 4: **Kazniva dejanja gospodarske kriminalitete po policijskih upravah od leta 1994 do 1999**

PU	Število KD v letu					
	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Celje	672	623	686	583	633	474
Koper	166	260	308	294	370	552
Kranj	332	301	319	415	396	475
Krško	88	100	121	98	71	392
Ljubljana	1.409	1.396	1.899	2.038	2.903	3.203
Maribor	882	768	617	537	617	987
Murska Sobota	185	230	215	236	206	300
Nova Gorica	178	169	378	241	152	265
Novo mesto	198	142	167	172	149	231
Postojna	64	69	125	67	45	70
Slovenj Gradec	134	89	131	172	153	162
Tujina	17	15	10	7	24	-
Skupaj	4.325	4.162	4.976	4.860	5.719	7.111

Vir: Statistični letopis MNZ 2000, str. 79.

V spodnji tabeli je prikazano število nekaterih kaznivih dejanj gospodarske kriminalitete, storjenih v Sloveniji v letih od 1995 do 1999. Zanimivejše podatke smo omenili že pri razlagi posameznih členov Kazenskega zakonika v poglavju 2.1..

Tabela 5: **Število nekaterih kaznivih dejanj gospodarske kriminalitete v Sloveniji od leta 1995 do 1999**

KD	Število KD v letu				
	1995	1996	1997	1998	1999
Zloraba položaja ali pravic	239	242	194	171	179
Zloraba pooblastil	44	22	12	2	...
Sklenitev škodljive pogodbe	34	29	18	10	9
Davčna zatajitev	77	111	131	47	58
Poneverba	117	135	118	194	188
Ponareditev ali uničenje poslovnih listin	219	344	245	291	411
Nevestno gospodarjenje	28	26	22	5	6
Zloraba uradnega položaja ali pravic	65	41	42	43	55
Ponareditev ali uničenje uradne listine	18	13	47	12	27
Dajanje podkupnine	-	26	17	22	38
Jemanje podkupnine	2	1	2	5	13
Poslovna goljufija	1.886	2.455	2.201	2.234	171
Ponarejanje in uporaba pon.vred.	886	976	1.125	1.446	1.333
Hudodelsko združevanje	11	4	1	2	13
Pranje denarja	2	7	5	13	3
Izdaja nekritega čeka	251	214	314	814	330

Vir: Statistični letopis MNZ 2000, str. 79.

PREPREČEVALNA VLOGA RAČUNOVODSTVA IN REVIZIJE

Kriminalne prilike je mogoče omejevati na različne načine. Poleg fizičnih in tehničnih ovir je tu še pravna regulacija, ki pa ima svoje meje. Zlasti na gospodarskem področju bi lahko preveč omejevalna zakonodaja sama delovala kriminogeno. Če bi na primer določili previsok znesek ustanovitvenega kapitala podjetja (kot garancijo za sklepanje rizičnih poslov), bi s tem zavrla razvoj malega podjetništva. K tej ugotovitvi lahko dodamo tudi Burnettovo spoznanje, »da je podjetništvo svojstveno, da ustvarja dobiček, ter da se širi in krepi. Podjetja sledijo temu cilju ne glede na zakonodajo in so tako rekoč poklicana za to, da ustvarjajo podjetniški kriminal. Kontrolno funkcijo bi naj opravljala zakonodaja in institucije oblasti, vendar gre zgolj za hlinjenje. Zakoni zgolj vzbujajo vtis, da se morajo tudi veliki ravnati po določenih pravilih« (Dvoršek, 2000, str. 172).

Na podlagi zgornjih ugotovitev lahko pridemo do sklepa, da je potrebno sredstva za zatiranje gospodarskega kriminala iskati predvsem v morali posameznika in njegovi pripadnosti organizaciji, v kateri je zaposlen, kot tudi v državi, katere državljan je.

V zadnjih 30-ih letih se je etično okolje računovodij in revizorjev zelo spremenilo. Prehod v informacijsko družbo, globalizacija trgov in posledično povečanje konkurence tudi na tem področju, so povzročili, da so se morala tudi računovodska in revizijska podjetja tržno usmeriti. To pa lahko privede do vprašljivosti strokovnosti njihovega delovanja in javnih koristi, saj bi morali v poslovnem svetu prav računovodje in revizorji nositi dvojno odgovornost do svojih naročnikov na eni strani in do družbe na drugi strani. Le tako se v javnosti ustvari in ohranja podoba 'varuha' neoporečnosti računovodskega poročanja.

3.1. RAČUNOVODSTVO

Po osnovni definiciji je »računovodstvo dejavnost spremljanja in proučevanja v denarni merski enoti izraženih pojavov, ki so povezani s poslovanjem kakega poslovnega sistema« (Turk, Melavc, 1991, str. 9). Pri opravljanju svoje dejavnosti računovodstvo na eni strani omejuje in usmerja zakonodaja in visoke poklicne in moralne norme, medtem ko je na drugi strani preko zaslužka in obligacije do vestnega opravljanja svoje dejavnosti računovodja vezan na svojo stranko (oziroma delodajalca). Največkrat privede do gospodarskega kriminala prav nasprotujoči si odnos med:

- *poklicno-etičnim obnašanjem* v stroki in javnosti, ki ga določajo: strokovnost, odgovornost, zaupnost, poštenost, resničnost in prizadevnost, in
- *tržnim obstojem*, ki ga pogojujejo zadovoljstvo strank in konkurenca.

Po mnenju Franca Koletnika je računovodja glavni oskrbnik znanja o ekonomski poštenosti in resnici v podjetju. Od njegove poklicne veščine in morale je zelo odvisna usoda vseh, ki se podajajo v poslovne odnose s podjetjem. Svoje znanje posreduje v obliki sporočil, ki nudijo uporabnikom zelene in potrebne informacije. Gre za kreativno delo, pri katerem mora imeti računovodja smisel za logično razmišljanje. Proučevanje in projektiranje poslovanja je namreč odvisno od znanja (kot je metodike dela) in morale (poslovne poštenosti) (Koletnik, 2000, str. 246-251).

Gospodarski kriminal se v računovodstvu pojavi takrat, ko:

- posameznik ali skupina uporabi računovodsko dejavnost z nepoštenimi nameni za goljufije;
- se nosilci računovodske dejavnosti zaradi slabih ali odsotnosti računovodskih pravil pojavijo v primežu kriminalnih dejanj drugih.

Računovodje v okviru svojega poslovanja pogosto pridejo do podatkov, ki kažejo na očitne znake goljufij v škodo podjetja, države in drugih institucij. Ali jih bo računovodja tudi prijavil, pa je odvisno od njegove poklicne in etične oporečnosti, kar nas ponovno privede do konfliktne narave opravljanja računovodske dejavnosti.

Med poglavitne oblike nemoralnih in/ali nelegalnih dejanj v računovodstvu štejemo:

- dajanje analiz in napovedi, ki ne odražajo realnega stanja poslovanja, z namenom zavajati in prevarati poslovodstvo ali dogovorno z njim še upnike in/ali lastnike podjetja;
- razne goljufije, ko računovodja sam ali s sodelavci izkoristi svoj delovni položaj z nepoštenimi nameni pridobivanja lastnih koristi, s čimer povzroči denarno ali materialno škodo podjetju ali tretji osebi.

Računovodstvo je tako izdelovalec in posrednik informacij o ekonomski resnici, ki nikoli ne more biti dovolj objektivna. Objektivnost zahteva brezosebnost, ki je ni mogoče zagotoviti. Zato je pomembno, da se nosilci te dejavnosti zavedajo, da s svojo strokovno in moralno širino ustvarjajo zaupanje v kakovost te dejavnosti. Dejavniki subjektivnosti pa s svojo poklicno in moralno širino nadzorujejo revizorji in drugi sorodni poklici, ki s svojo dejavnostjo pomagajo graditi zaupanje pri ljudeh.

3.2. REVIDIRANJE

American Accounting Association je leta 1973 revidiranje opredelila kot *»sistematičen postopek nepristranskega pridobivanja in vrednotenja dokazov v zvezi z uradnimi trditvami o gospodarskem delovanju in dogodkih za ugotavljanje stopnje skladnosti teh uradnih trditev z uveljavljenimi sodili in poročanje o izsledkih zainteresiranim uporabnikom«* (Taylor, Glezen, 1996, str. 32).

Zakon o revidiranju je leta 1993 dal razvoju slovenske revizijske stroke formalni okvir. Sledila je ustanovitev Slovenskega inštituta za revizijo, ki ima svoje pristojnosti določene v zakonu in statutu, s čimer so bili podani pogoji za sprejem vseh najpomembnejših aktov inštituta, s katerimi se ureja delovanje revizijskih družb in revizorjev pri opravljanju poklicne dejavnosti. Leta 1994 je svet inštituta sprejel Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev, ki predstavlja etično-profesionalna načela in pravila delovanja in ravnanja revizorjev pri opravljanju svojega poslanstva.

Revidiranje lahko glede na povezanost posameznika ali skupine, ki opravlja revizijo, razvrstimo na zunanje, notranje in državno revidiranje.

3.2.1. Zunanje revidiranje

Zunanji revizorji, imenovani tudi javni računovodje, neodvisno opravljajo svoje revizijske storitve na podlagi pogodb in niso uslužbenci organizacij, ki jih revidirajo. Med različnimi vrstami revizij, se večina revizij, ki jih izvajajo zunanji revizorji, nanaša na revidiranje računovodskih izkazov. Revizorji morajo v svojih poročilih povedati, ali je ekonomska resnica, ki jo je vodstvo podjetja prikazalo v letnem poročilu, resnična in poštena. Revizorji morajo za pravilno presojo dobro poznati naravo poslovanja in organiziranost podjetja. Na podlagi širine strokovnega znanja in morale lahko pričakujemo, da bo revizorjeva informacija čimbolj resnična in poštena (absolutne resnice ni).

Kodeks javnega računovodje oziroma **revizijskega poklicnega vedenja** v osnovi od svojih članov zahteva:

- *višje standarde vedenja*, ki bi morali nivo etike povzdigniti nad okvir, ki ga predpisuje zakonodaja,
- *stanu primerno vedenje v javnosti* in
- *opravljanje dejavnosti v skladu z visokimi etičnimi standardi*, ki zagotavljajo kakovostno delo, naročnikovo zaupanje in primerno javno podobo.

Zagotovilo za visoko kakovost storitev pa skušajo doseči še z dodatnimi načeli, ki jih morajo revizorji upoštevati pri izvajanju svoje dejavnosti. Revizor mora pri opravljanju svojega dela ravnati v skladu z vrednotami revizorskega poklica, ki so splošne smernice ravnanja, izvedene iz etičnih norm in pomenijo konkretne napotke za ravnanje revizorjev. Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev za **temeljna etična načela** navaja:

- *Odgovornost.*
To je utemeljevanje poklicne in moralne presoje, ne glede na vrsto prevzete naloge.
- *Javni interes.*
Pomeni spoštovanje zaupanja javnosti in izkazovanje predanosti poklicu.

-
- *Neoporečnost.*
Revizorji zagotavljajo spoštovanje strokovnih in etičnih načel in pravil. Neoporečnost se stalno preizkuša ob ugotavljanju pravilnosti in pravičnosti v zvezi z revizorjevim delovanjem.
 - *Nepristranskost in neodvisnost.*
Pri delu revizorja je nujno potrebna absolutna odsotnost navzkrižja interesov. Neodvisnost zahteva odsotnost razmerij z naročnikom, ki bi ogrožali nepristranskost pri revizorjevem delovanju pri podajanju o resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov kot tudi pri opravljanju ostalih storitev.
 - *Dolžna poklicna skrbnost.*
Revizorju narekuje spoštovanje poklicnih in etičnih standardov, stalno strokovno izpopolnjevanje in opravljanje svojih nalog po svojih najboljših močeh.

Poslovodstvo podjetja je odgovorno za zakonito poslovanje podjetja, s tem pa je odgovorno tudi za preprečevanje in odkrivanje neskladnosti. Pri tem si pomaga z usmeritvami in postopki, ki jih določa 250-i standard Mednarodnih računovodski standardov. Po tem standardu mora poslovodstvo pri spoštovanju zakonov in drugih predpisov pri reviziji računovodskih izkazov izvajati naslednje usmeritve in postopke (Podboršek, 2000, str. 62):

- spremljanje predpisanih zahtev in zagotavljanje postopkov, ki omogočajo spoštovanje predpisov;
- skrb za ustrezno ureditev in delovanje notranjega kontroliranja;
- razvoj, objavo in uporabo kodeksa obnašanja;
- zagotavljanje ustrezne izurjenosti delavcev in razumevanje kodeksa obnašanja,
- spremljanje spoštovanja kodeksa obnašanja in disciplinsko ukrepanje proti delavcem, ki ga ne spoštujejo;
- zaposlovanje pravnih svetovalcev za pomoč pri vzpostavljanju in spremljanju predpisanih rešitev;
- ažuriranje evidence pomembnih predpisov in njihovih pojasnil, ki jih mora podjetje spoštovati v svoji panogi.

V večjih podjetjih se tovrstne dolžnosti razširijo tudi na službo za notranje kontroliranje ali revidiranje in na nadzorni svet. Revizor sam ne more biti odgovoren za preprečevanje nespoštovanja zakonov in drugih predpisov. Pooblaščen revizor mora dobiti pisno izjavo, da mu je poslovodstvo razkrilo vse dejanske ali možne primere nespoštovanja zakonov in drugih predpisov, katerih posledice bi morali upoštevati pri pripravi računovodskih izkazov. Proučiti mora posledice nespoštovanja zakonov ali drugih predpisov v povezavi z drugimi smermi revizije, zlasti z zanesljivostjo poslovodskih predstavitev. Kar najhitreje mora obvestiti višje poslovodstvo ali nadzorni svet, ali pa dobiti dokaze, da so pravilno obveščeni. Če revizor sumi, da so člani višjega poslovodstva vpleteni v nespoštovanje zakonov ali drugih predpisov, mora o tem poročati nadzornemu svetu. Če takšnih ravni ni, ali pa če revizor meni, da na poročilo ne bo odziva, ali ne ve natančno, komu naj poroča, mora poiskati pravni nasvet.

3.2.2. Notranje revidiranje

Priložnost je kritična točka goljufij v podjetjih. Priložnosti pa lahko sistematično nevtralizira učinkovit notranji nadzor s pomočjo analize kritičnih delovnih mest, izdelave preglednic ranljivosti, ustrezno računovodsko kontrolo, preiskavami pod pretvezo in podobno. Comer ugotavlja, da je vrste goljufij in njihov obseg mogoče predvideti. Nanje vplivata nadzor in notranje vzdušje v podjetjih. Motivacija za goljufije je manjša, če je vodstvo pošteno in notranje vzdušje pozitivno. Preprečevanje kaznivih dejanj je tako v domeni vodstva podjetja, ki mora z osebnimi zgledi in izgradnjo ustreznega sistema zaščit omejiti možnost za izvrševanje goljufij (Dvoršek, 2000, str. 196).

Notranja revizija s svojim neodvisnim delovanjem in ocenjevalno dejavnostjo služi prav vodstvu podjetja. Učinkovit sistem notranjih kontrol predstavlja celoten sestav računovodskih in drugih kontrol. Te vključujejo tudi metode in postopke organizacijskega ustroja, ki ga vzpostavi vodstvo v sklopu svojih združenih ciljev. Njihov namen je pomoč pri gospodarnem, učinkovitem in uspešnem izvajanju poslov. Notranje revidiranje opravljajo uslužbenci organizacije z izvajanjem revizije skladnosti s predpisi in revizije poslovanja. Vodstvo podjetja je odgovorno za delovanje splošnih in računovodskih notranjih kontrol, ki omogočajo uresničitev poslovne politike, varovanje premoženja in večjo učinkovitost poslovanja. Notranje kontrole so vgrajene in učinkovito delujejo, če so v podjetju izpolnjeni naslednji pogoji:

- opredeljeni so konkretni delovni cilji,
- zadolžitve delavcev so načrtovane in
- obstajajo notranja pravila o vključevanju in delovanju notranjih kontrol.

Preprečevanje gospodarskega kriminala je postalo neuspešno tudi zato, ker medfazna kontrola ni več pomembna. Vzrok za to so spremembe v tradicionalni delitvi delovnih mest. Delovne operacije, ki so v preteklosti omogočale kontrolo predhodne stopnje, so se z uvedbo računalniške tehnologije združile, kar zmanjšuje možnost kontrole in povečuje tveganje možnih prisvajanj. Pri uvajanju novih tehnologij bi zato morali dajati večji poudarek ohranjanju medfazne kontrole, saj notranje kontrole delujejo učinkovito le, če preprečujejo in pravočasno odkrivajo tveganja, prevare in napake.

Za zmanjšanje gospodarskega kriminala v podjetjih je potrebno vzpostaviti številne mehanizme, ki bodo zmanjšali tveganja in omogočili učinkovito odkrivanje in odpravljanje prevar. Gre za ukrepe na številnih področjih znotraj podjetja, to so:

- vzpostavitev notranjega nadzornega sistema v vseh dejavnostih v podjetju;
- v okolju ustvariti sliko zaupanja vrednega podjetja, kar zmanjšuje stopnjo tveganja pri vseh poslovnih partnerjih;
- zavarovanje sredstev – fizično zaščititi sredstva pred prevarami;
- vzpostavitev računovodstva in ostalih informacijskih sistemov, ki bodo na pošten in verodostojen način prikazovali poslovanje in poročali o njem;

-
- preverjanje kadrov pred sklenitvijo delovnega razmerja in zaposlovanje zanesljivih ljudi;
 - določitev strokovnih in etičnih standardov ravnanja v podjetju.

Vzpostavljen sistem notranjih kontrol daje primerna zagotovila za doseganje naslednjih ciljev:

- poslovanje po zakonih, drugih predpisih in navodilih vodstva,
- pospeševanje urejenega, gospodarnega, učinkovitega in uspešnega poslovanja ter zagotavljanje kakovostnih storitev v skladu z nalogami neposrednega uporabnika,
- varovanje sredstev pred izgubo zaradi malomarnosti, zlorab, slabega upravljanja, napak in poneverb in drugih nepravilnosti ter
- razvijanje in ohranjanje zanesljivih računovodskih in drugih podatkov ter pravilno prikazovanje teh podatkov v računovodskih poročilih.

Notranja revizija veliko prispeva k preprečevanju kriminalnih dejanj, saj zagotavlja načrtno delovanje splošnih in temeljnih ter vodstvenih računovodskih notranjih kontrol v podjetju. Zaznava priložnosti za prevare in s tem tudi slabosti v notranjem kontrolnem sistemu. Njena učinkovitost se kaže v preprečevanju in odkrivanju povzročiteljev prevar. Naloga vodstva podjetja je, da notranjo kontrolo usmerja z delovnimi načrti, nadzira njeno učinkovitost in odpravlja razkrite nepravilnosti. Poleg presojanja obstoja in delovanja notranjega kontrolnega sistema se notranja revizija ukvarja še z naslednjimi nalogami:

- svetuje in preizkuša pravilne naravnosti poslovanja;
- presoja gospodarnost in išče odgovornost za pretekle dogodke in stanja;
- presoja bodočo varnost poslovanja, razvoj izdelkov in prihodnost podjetja;
- presoja učinkovitost računalniške podpore poslovnih procesov.

Na koncu je potrebno opozoriti tudi na problem internih kontrol oziroma revizij, ki se kaže v pomanjkanju potrebnih znanj, kar lahko vodi do neuspešnih zaključkov preiskav.

3.2.3. Državno revidiranje

Državno revidiranje, ki vključuje revizije financiranja, skladnost poslovanja s predpisi, opravljajo državni uslužbenci. Med najpogostejšimi primeri državnega revidiranja lahko navedemo revizije, ki jih izvaja davčna uprava, ko preverja pravilnost obračunavanja davka na dodano vrednost in izračuna davka iz dobička.

Revizije financiranja – pregledi finančnih poslov – so pomembne za uspešno preiskovanje gospodarskega kriminala, saj je večino gospodarskega kriminala mogoče ugotavljati na osnovi sprememb v finančnem toku premoženja posameznika ali podjetja. S pomočjo analize sprememb, ki jih zajame finančna preiskava, lahko preiskovalci pojasnijo in dokažejo kaznivo dejanje gospodarskega kriminala. Za to pa potrebujejo kazalnike, ki vzbudijo sum, da se za določenimi finančnimi premiki skriva kaznivo dejanje. Kazalniki, ki sicer niso prilagojeni samo gospodarskemu kriminalu, so pa dobri pokazatelji za vzbuditev suma, so:

- nenadne visoke investicije,

-
- poslovanje z novimi neznanimi podjetji (tudi fiktivnimi podjetji, ki imajo na primer le poštni predal),
 - preusmerjanje plačilnega prometa preko računov tretjih oseb (oviro za prepoznavnost naštetih pokazateljev predstavljajo določila o zaupnosti gospodarskega in finančnega poslovanja),
 - angažiranje sumljivih finančnih svetovalcev,
 - potovanje v države, ki slovijo kot 'off shore centri',
 - posedovanje veliko gotovine,
 - visoko zavarovane nepremičnine in drugi.

Revizije financiranja so dobile poseben pomen in pomembno vlogo v okviru omejevanja kaznivih dejanj pranja denarja.

Možnosti omejevanja gospodarskega kriminala so v osnovi v rokah države, ki mora zagotoviti pravočasno državno kontrolo podjetniškega ravnanja. S svojimi institucijami mora zagotavljati nadzorovanje poslovanja institucij (podjetij, bank, zavarovalnic) in preprečevati zlorabo predpisov, po drugi strani pa lahko te institucije, s svojim poznavanjem predpisov in zakonitosti poslovanja predlagajo spremembo predpisov ali pa opozorijo na negativne posledice, ki bi jih imelo sprejemanje prepisov na poslovanje organizacij (Clarke, 1989, str. 223-243).

Steinov model državne kontrole za preprečevanje gospodarskega kriminala obsega štiri vrste ukrepov (Dvoršek, 2000, str. 204):

- kontrola bilanc podjetij, tehnične usposobljenosti za delovanje, testiranje izdelkov ipd.;
- kontrola skozi izdajo predhodnih dovoljenj za opravljanje gospodarske dejavnosti;
- korektivni ukrepi (prepoved poslovanja, zamenjava odgovornih oseb, namestitvev zastopnika ipd.);
- kazni.

Raziskava, ki sta jo leta 1997 opravila Vahlenkamp in Knauß, je pokazala, da so policijski postopki zoper korupcijo neučinkoviti zaradi nepremostljivih težav pri dokazovanju. Zato sta predlagala dve vrsti strateškega delovanja (Dvoršek, 2000, str. 204):

- *higijenske ukrepe zoper upravo* (boljša selekcija, ustrežnejši nadzor, javnost dela, ipd.), ki so bolj ukrepi kratkoročne in srednjeročne narave, in
- *oblikovanje etičnih meril ravnanja* za politiko, upravo, gospodarske subjekte, medije, skratka za celotno družbeno skupnost, s čimer bi se povečala občutljivost posameznika za poskuse podkupovanja, kar pa je možno le na dolgi rok.

Preprečevalna prizadevanja so lahko usmerjena le k izboljšanju podjetniške zakonodaje (transparentnost podatkov o lastnikih in poslovanju, ipd.). Vsekakor pa bi morali biti predpisi naravnani tako, da bi povzročili podjetjem ob kršitvah večje stroške, kot jih predstavljajo koristi od kršitev.

3.3. OMEJEVANJE GOSPODARSKEGA KRIMINALA

3.3.1. Kako deluje preprečevanje kriminala?

R. V. Clarke je leta 1997 objavil model šestnajstih tehnik preprečevanja kriminala v konkretnih situacijah, ki jih je razdelil v štiri osnovne skupine (Farell et al., 2000, str. 122-137):

1. povečanje pričakovane porabe potrebnega časa in truda za izvedbo kriminalnega dejanja,
2. povečanje tveganja odkritja,
3. zniževanje pričakovanj glede nagrad in
4. odpravljanje izgovorov.

Povečanje pričakovane porabe potrebnega časa in vloženega truda za izvedbo kriminalnega dejanja bo istočasno povečalo riziko razkritja in posledično tveganje prijete in kaznovanja. Vse to pa lahko dosežemo s povečanjem:

- *nedostopnosti cilja;*
To lahko zagotovimo s primernim varovanjem dokumentov (sef, pisarniško pohištvo na ključ, ipd.) in prostorov.
- *kontrol za omejevanje dostopa;*
Zaposlenim omejimo dostop v določene prostore podjetja na podlagi njihovih pristojnosti s sistemom vhodnih kartic, lastnino podjetja fizično zavarujemo z električno ograjo, nadzorujemo vhodne telefonske klice preko telefonske centrale, ipd.
- *kontrole nad potencialnimi prestopniki;*
Podjetje se s preverjanjem bonitete in poslovanja kupcev in dobaviteljev skuša na eni strani izogniti nevarnosti neporavnanih terjatev, po drugi strani pa si zagotoviti kakovostno in pravočasno dobavo blaga in storitev. Istočasno pa je naloga vodstva podjetja, da zaposli kader, ki bo ravnal v interesu in za dobro podjetja.
- *kontrole uporabnikov;*
Slika na kreditnih karticah, elektronski podpis pri uporabi elektronske pošte v poslovne namene, identifikacijska številka uporabnikov, ipd.

S **povečanjem tveganja odkritja** med samim izvajanjem kaznivega dejanja, zmanjšamo ponudbo potencialnih kaznivih dejanj. To lahko dosežemo s povečanjem:

- *kontrole nad vhodnimi in izhodnimi podatki;*
Notranja kontrola vhodnih dokumentov ob dobavi blaga, kontrola ujemanja prejetih računov z naročenim in dobavljenim blagom, nadzorovanje stanja zalog s črtnimi kodami, ipd.
- *formalnega nadzora;*
Uporaba nadzornih video kamer, namestitev protivlomnih alarmnih naprav ali najetje varnostne službe.
- *nadzora, ki ga izvajajo zaposleni med seboj;*

Pri tem mora biti podjetje pozorno, saj prevelik nadzor lahko pokvari delovno vzdušje v organizaciji in privede do nezadovoljstva in bega delovne sile.

- *naravni nadzor;*
Izhaja iz poslovnega okolja, panoge in narave poslovanja podjetja.

Če poskrbimo za **zmanjšanje velikosti pričakovane nagrade** za kaznivo dejanje, se bo želja po njegovi izvedbi pri enaki stopnji tveganja in količini vloženega truda posledično zmanjšala. Med učinkovite prijeme v tej skupini lahko štejemo:

- *fizično odstranitev cilja kriminalnega dejanja;*
Organizacija jo lahko doseže z osnovnimi ukrepi, s katerimi poskrbi, da zaposleni ob koncu delovnega dne (oziroma uporabe) za seboj pospravijo delovno gradivo in drugo dokumentacijo zaupne narave v omaro, kjer je varno zaklenjena in pod nadzorovanim dostopom.
- *povečanje prepoznavnosti lastnine;*
To pride v veljavo predvsem pri zaščiti intelektualne lastnine podjetja (blagovnih znamk, patentov in licenc). Prav tako lahko podjetje zmanjša krajo svoje lastnine znotraj podjetja s primernim označevanjem (npr. inventarne številke).
- *zmanjševanje 'skomin';*
Pri zaposlenih lahko željo po kriminalni aktivnosti zmanjšamo tako, da zadovoljimo njihove osnovne potrebe. To dosežemo s primernim plačilom oziroma nagrado za njihovo delo, ustvarimo prijetno delovno klimo in delovno okolje v podjetju, vzbudimo v zaposlenih občutek varnosti in pripadnosti, s čimer vplivamo na zmanjšanje želje zaposlenega po škodovanju lastnemu podjetju.
- *odstranitev bonitet samega kriminalnega dejanja;*
Tu bi predvsem lahko omenili razne računalniške 'genije', ki s svojimi aktivnostmi gospodarstvu povzročajo ogromno denarno škodo, po odkritju pa ostanejo velikokrat nekaznovani, z dobro plačano službo v kateri izmed multinacionalk ali državnih institucijah.

Odpravljanje izgovorov za izvedbo kaznivega dejanja je ena izmed novejših tehnik v zaščiti pred kriminalom. To lahko dosežemo:

- *z določitvijo strogih predpisov;*
Le ti morajo natančno opredeliti pričakovano ravnanje v določenih situacijah. S tem odstranijo vse nejasnosti in možne izgovore zaradi neinformiranosti ali nepoučenosti. Dober primer so carinski predpisi, ki odstranijo izgovore pri nelegalnem uvozu blaga in storitev.
- *s povečanjem osveščanja in vplivanjem na slabo vest posameznika;*
To dosežemo tudi s kodeksom poklicnega vedenja in spodbujanjem pripadnosti posameznika svoji stroki na eni strani in podjetju na drugi.
- *z nadzorom nad potencialnimi prestopniki;*
To je eden izmed osnovnih namenov revizije poslovanja podjetij.
- *s povečanjem pripravljenosti ravnanja po zakonu.*

SKLEP

Javnost se – v primerjavi z ostalimi oblikami kriminala – običajno ne obremenjuje z gospodarskim kriminalom. Kljub temu gospodarski kriminal stane državo vsako leto ogromno denarja in pri ljudeh povzroča upad zaupanja v državo, gospodarstvo in druge državne ustanove. In žal tudi nikjer ni nobenih signalov, da bo prišlo do spremembe obstoječega stanja. Zločinci uporabljajo najnovejšo tehnologijo. Goljufije s kreditnimi karticami so pravzaprav že del našega vsakdana. Genialni egocentrični računalniški strokovnjaki ustvarjajo vedno bolj sofisticirane nove viruse in programe, ki preplavljajo svetovni splet, motijo delovanje podjetij in uničujejo dragocene baze podatkov. Pri tem pa davkoplačevalci nemočno stojimo ob strani, ko država povečuje davke za odstranjevanje nastale škode, povzročene posredno ali neposredno z gospodarskim kriminalom.

Vsi plačujemo ceno gospodarskega kriminala v višjih cenah blaga in storitev. K izboljšanju stanja bi pripomoglo doslednejše izvajanje zakonodaje in učinkovitejše delovanje sodnega sistema. Prav tako lahko tudi vsak državljan pripomore k izboljšanju situacije. Za začetek bi morali biti bolj kritični do neverjetnih poslovnih ponudb, ki obljublajo vse takoj in brez truda, saj so prav nenormalne in nelogične poslovne poteze, najpogosteje prvi indikatorji korupcije. S časom bomo vsi prišli do zaključka, da s tem, ko goljufajo državo ali zavarovalnico, dolgoročno delajo škodo nacionalnemu gospodarstvu in posledično tudi svoji potencialni blaginji.

Večina storjenih kaznivih dejanj zoper gospodarstvo ostane nezabeleženih. Delno tudi zato, ker se podjetja pogosto odločijo, da bodo sama zahtevala povrnitev škode, posameznika preprosto odpustila (ali od njega izsilila odpoved) in se s tem izognila negativni reklami. Podjetja bi morala biti zainteresirana za omejevanje kriminala v gospodarstvu. Samo stroka najbolje pozna svoja ranljiva mesta, zato lahko najučinkoviteje opravlja kontrolno funkcijo.

LITERATURA

1. Benson Michael, Moore Elizabeth: Are white-collar crime and common offenders the same? An empirical and theoretical critique of a recent proposed general theory of crime. *Journal of research in Crime and Delinquency*, letnik 29, zvezek 3, Newbury Park: 1992, str. 251-272.
2. Brajer Ciril: Po državnih pisarnah valijo korupcijska jajca. *Nedeljski Dnevnik*, 30. 12. 2001a, str. 4.
3. Brajer Ciril: Velike ribe rade hlastajo po debelih plavih kuvertah.... *Nedeljski Dnevnik*, 23. 12. 2001b, str. 12-13.
4. Bartol Curt R.: *Criminal Behavior: A Psychosocial Approach*. 5th ed. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1999. 492 str.
5. Cassel Elaine, Bernstein A. Douglas: *Criminal Behavior*. Needham Heights: Allyn & Bacon, Pearson Education Company, 2001. 402 str.
6. Clarke Michael: *Bussines Crime – Its Nature and Control*. Cambridge: Polity Press, 1990. 251 str.
7. Comer Michael. J.: *Corporate Fraud*. 3rd ed. Brookfield: Gower, 1998. 676 str.
8. Dvoršek Anton: *Kriminalistična strategija omejevanja gospodarskega kriminala*. Ljubljana: Pravna fakulteta, 2000. 341 str.
9. Farrell Graham, Chamard Sharon, Clark Ken, Pease Ken: *Towards an Economic Approach to Crime and Prevention. The Economic Dimensions of Crime*. New York: St. Martin's Press, LLC, 2000. str. 122-137
10. Fielding Nigel, Clarke Alan, Witt Robert: *The Economic Dimensions of Crime*. New York: St. Martin's Press, LLC, 2000. 260 str.
11. Green Gary S.: *Occupational crime*. 2nd ed. Chicago: IL: Nelson-Hall, 1991. 299 str.
12. Koletnik Franc: *Gospodarski kriminal in morala v računovodstvu. Zbornik raziskovalnih nalog za področje računovodstva in revizije 2000/2001*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta, 2001, str. 233-252.
13. Kramar R. C.: *Corporate Criminality: The Development of an Idea*. Hochstedler E.(ed.): *Corporation as Criminals*. Beverly Hills: Sage Publications, 1984.
14. Kranjc J.: *Latinski reki*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1994. 389 str.
15. Locy A.: Punishing embezzlers is dilemma for judges. *The Washington Post*, 1. 10. 1998, str. A1, 12-13.
16. Pečar Janez: *Kriminaliteta belega ovratnika in družbeno nadzorstvo*. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* Ljubljana, 1, 1973, str. 25-38.
17. Pečar Janez: *Podjetniška poslovna deviatnost*; *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Ljubljana, 44, 1993, 3, str. 252-265.
18. Podboršek Brane: *Temeljne vrednote revizorja*. *Zbornik referatov / 6. letna konferenca revizorjev*, Portorož, 29. november in 1. december 2000. Ljubljana, 2000, str. 61-65.
19. Republika Slovenija Ministrstvo za notranje zadeve: *Statistični letopis MNZ 2000*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve RS, 2000. 262 str.
20. Shover Neal, Wriht John Paul: *Crimes of Privilege – Readings in White-collar crime*. Oxford: University Press, 2001. 433 str.

-
21. Shover N., Bryant K.M.: Theoretical explanations of corporation crime; In M.B. Blankenship (ed.). Understanding corporate criminality. New York: Carland Publishing, 1993, str.141-176.
 22. Slapper Gary, Tombs Steve: Corporate Crime. Essex: Pearson Education Limited, 1999. 279 str.
 23. Sutherland Edwin H.: White Collar Crime, The Uncut Version. New Haven and London: Yale University Press, 1983. 291 str.
 24. Šinkovec Janez: Koncernsko pravo: povezana podjetja. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2001. 190 str.
 25. Taylor D.H., Glezen G.W.: Revidiranje : Zasnove in postopki. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 1996. 1078 str.
 26. Turk Ivan, Melavc Dane: Uvod v računovodstvo. Kranj: Moderna organizacija, 1991. 492 str.
 27. Wheeler S., Weiberg D., Waring E., & Bode N.: White collar crimes and criminals. American Criminal Law Review, 25(3), 1988, str. 331-357.
 28. Williams Howard E.: Investigating White-Collar Crime: Embezzlement and Financial Fraud. Springfield, Illinois, USA: Charles C. Thomas Publisher Ltd, 1997. 376 str.

VIRI

1. Kazenski zakonik (KZ) (Uradni list RS, št. 63-2167/1994, RS 70-1/1994, RS 23-1035/1999).
 2. Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev. Revizor št. 1, Letnik 1994, Ljubljana, 1994.
 3. Odredba o določitvi pogojev, pod katerimi organizacije iz 2. člena zakona o preprečevanju pranja denarja za določene stranke niso dolžne sporočiti podatkov o gotovinskih transakcijah (Uradni list RS št. 84-4338/2001).
 4. Odredba o organizacijah, ki jih ni potrebno identificirati pri opravljanju določenih transakcij (Uradni list RS št. 84-4337/2001).
 5. Sumljivih transakcijah bodo morali poročati tudi davčni zavezanci. [URL: <http://www.eon.si/novica.jsp?id=72e449:e75f275dad:-149c>], 28. 6. 2001.
 6. Pravilnik o delovanju notranje revizije na Univerzi v Mariboru. 1. osnutek. http://www.uni-mb.si/povezave/deska/dodatek.asp?ddk_id=48, 20.11.2001.
 7. Zakon o gospodarskih družbah (ZGD) (Uradni list RS, št. 30-1298/1993, RS 29-1227/1994, RS 45/I-1734/I/1994, RS 82-2979/1994, RS 20-816/1998, RS 32-1451/1998, RS 37-1719/1998, RS 84-4322/1998, 6-215/1999, 54-2543/1999, RS 36-1687/2000, RS 45-2548/2001).
 8. Zakon o preprečevanju omejevanja konkurence (ZPOmK) (Uradni list RS, št. 56-2649/1999).
 9. Zakon o preprečevanju pranja denarja (ZPPDen) (Uradni list RS, št. 36-1474/1994, RS 63-2921/1995 (spremembe in dopolnitve), RS 12-574/1996 (obvezna razlaga 28. člena), RS 29-1447/1999 (sprememba zneskov)).
 10. Zakon o preprečevanju pranja denarja (ZPPDen-1) (Uradni list RS, št. 79-4104/2001).
-

-
11. Zakon o prevzemih (ZPre) (Uradni list RS, št. 47-2504/1997, RS 56-2654/1999).
 12. Zakon o prisilni poravnavi, stečaju in likvidaciji (ZPPSL) (Uradni list RS, št. 67-2464/1993, RS 45/I-1734/I/1994, RS 74-2651/1994, RS 8-393/1996, RS 25-1486/1997, RS 39-2142/1997, RS 1-1/1999, RS 52-2487/1999).
 13. Zakon o varstvu konkurence (ZVK) (Uradni list RS, št. 18-816/1993, RS 56-2649/1999).

SLOVARČEK SLOVENSКИH PREVODOV TUJIH IZRAZOV

- *corporate crime* – gospodarski kriminal
- *criminal-coercive* – prisilno kriminalen
- *criminal-facilitative* – pogojno kriminalen
- *hardware* – strojna oprema
- *individual occupational crime* – individualni gospodarski kriminal; gospodarski kriminal storjen s strani posameznikov
- *know-how* – znanje
- *occupational crime* – gospodarski kriminal, ki izhaja iz položaja na delovnem mestu
- *off shore* – proč od obale; off shore podjetje (oziroma center) je podjetje ustanovljeno v državi, ki izvaja majhen državni nadzor in ima nizke davke
- *organizational occupational crime* – gospodarski kriminal, ki izhaja iz organizacijske strukture podjetja
- *professional occupational crime* – gospodarski kriminal, ki izhaja iz narave poklica, ki ga opravlja posameznik
- *software* – programska oprema
- *state-authority occupational crime* – gospodarski kriminal, ki izvira iz pravnega položaja posameznika
- *volenti non fit iniuria* – tistemu, ki to hoče, se ne godi krivica (pri izreku sodbe v kazenskem postopku)
- *white-collar crime* – kriminal belih ovratnikov